

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Oliver Butina

Kakšna je izkušnja mladih z izpostavljanjem nasilnim in ostalim
škodljivim vsebinam na spletu?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Oliver Butina

Mentorica: doc. dr. Bojana Lobe

Kakšna je izkušnja mladih z izpostavljanjem nasilnim in ostalim
škodljivim vsebinam na spletu?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Bojani Lobe za vse posredovane izkušnje in nasvete ter strokovno podporo, ki so mi bili v veliko pomoč pri nastajanju tega diplomskega dela.

Neizmerno se zahvaljujem staršema, ki sta mi bila v oporo skozi cel potek študija. Težko ubesedim, koliko mi pomenijo vaša podpora in vse besede spodbude, ki mi jih namenjate. Lepo je imeti takšno moralno podporo.

Rad bi se zahvalil mojim prijateljicam/prijateljem, še posebej Arijani za vse konstruktivne kritike, pomoč, pogovore in bodrenja. Si prijateljica, tovarišica v pravem pomenu te besede.

Zahvalil se bi tudi prijatelju Igorju. Hvala za vso pomoč pri študiju in vsa konstruktivna mnenja, ki si mi jih podal, kadar sem jih najbolj potreboval.

Hvala tudi vsem drugim, da ste bili del moje zgodbe na poti do pričujočega diplomskega dela.

Kakšna je izkušnja mladih z izpostavljanjem nasilnim in ostalim škodljivim vsebinam na spletu?

Pričujoče diplomsko delo obravnava tematiko predsodkov, diskriminacije in stereotipov kot glavnih vzrokov za pospešeno širjenje sovražnega govora. Mnogokrat deležniki v družbi sovražni govor prepoznavajo kot pravico do izražanja – svobodo izražanja, zato je v osrednjem delu diplomskega dela opredeljena razlika med tema dvema kategorijama. Ob predstavitvi sovražnih vsebin je predstavljena tudi novejša kategorija sovražnih vsebin – spletni ekstremizem, ki je vse bolj razširjen med uporabniki spleta. Obravnavane so tudi zakonske akcije, ki v slovenski zakonodaji opredeljujejo kršitve na podlagi škodljivih in sovražnih vsebin, ter iniciative, ki delujejo v boju proti nastanku teh vsebin. Metodološki del naloge vsebuje fokusne skupine, ki so preverjale že znana dejstva o takšnih vsebinah med mladostniki. Zaključek vsebuje vse pomembnejše ugotovitve, ki so rezultat tega diplomskega dela.

Ključne besede: sovražni govor, škodljive vsebine, radikalizacija mladih, spletni ekstremizem, boj proti sovražnemu govoru.

The experience of young people of being exposed to violent and other harmful content on the web

The Graduation Thesis discusses the issue of prejudice, discrimination and stereotyping as the main reasons for the rapid growth of hate speech. Often, the participants recognise hate speech as a right to expression – freedom of speech, therefore the main part of the Thesis defines the difference between these two categories. When introducing hate content, we also present a newer category – web extremism, which has become widespread among internet users. We also discuss the legal actions, which in Slovenian legislation define offences based on harmful and hateful content, and the initiatives which contribute to the fight against the emergence of such content. The methodological part of the Thesis includes focus groups that have examined the existing facts about such content among young people. The conclusion includes the most important findings among the results of this Thesis.

Key words: hate speech, harmful content, radicalisation of young people, web extremism, fight against hate speech.

KAZALO

1	Uvod	6
2	Opredelitev nasilnih in škodljivih vsebin.....	9
3	Predsodki, stereotipi in diskriminacija – temeljna podlaga za nastanek škodljivih vsebin	10
3.1	Predsodki	10
3.2	Stereotipi.....	11
3.3	Diskriminacija	12
4	Razlike med svobodo izražanja in sovražnimi vsebinami.....	13
4.1	Regulacija sovražnega govora	17
4.2	Sovražne in škodljive vsebine na spletu	22
4.3	Svetovni splet kot orodje za širjenje sovražnih in škodljivih vsebin.....	22
4.3.1	Primeri sovražnih in škodljivih vsebin na slovenskem spletu.....	23
4.3.2	Vladne in nevladne organizacije proti sovražnim in škodljivim vsebinam.....	23
4.3.3	Kampanje proti sovražnemu govoru in sovražnim vsebinam v Sloveniji.....	25
4.4	Radikalizacija mladih prek spleta.....	26
4.4.1	Ekstremizem na slovenskih spletnih straneh.....	27
5	Metodologija.....	29
5.1	Fokusne skupine	29
5.1.1	Fokusne skupine kot kvalitativna metoda	29
5.1.2	Priprava fokusne skupine	30
5.2	Raziskovalno vprašanje	30
5.3	Izbira vzorca in izvedba.....	31
5.4	Analiza fokusnih skupin	32
5.4.1	Navade mladostnikov pri uporabi spleta	32
5.4.2	Osebneprijetne izkušnje udeležencev pri rabi spleta.....	33
5.4.3	Splošne nevarnosti, ki jih mladostniki srečujejo na spletu.....	35
5.4.4	Ravnanje ob srečanju s škodljivimi vsebinami	36
5.4.5	Preprečevanje neželenih dogodkov na spletu.....	37
5.4.6	Organizacije, ki se borijo proti škodljivim vsebinam na slovenskem spletu	37
5.5	Povzetek analize fokusnih skupin.....	37
6	Sklep.....	39
7	LITERATURA	41

1 Uvod

Internet danes pojmuje kot nepogrešljivo orodje brez katerega si težo predstavljamo svoje delovanje. Od tega, da je sprva služil kot akademsko orodje in orodje za lažjo komunikacijo pri delu na projektih, je ta danes osnovno orodje poslovanja, političnega delovanja, izobraževanja ipd. Družbeno usmerjenih aktivnosti si verjetno več ne predstavljamo brez vpletenosti svetovnega spleta. Na žalost pa uporaba tega ni usmerjena le v večjo produktivnost, olajšanje opravljanja delovnih nalog in prodružbenost, kot je to bilo predvideno ob prodoru svetovnega spleta med splošno prebivalstvo. Ob širjenju njegovih funkcionalnosti se možnosti, ki jih ponuja, poslužujejo tudi spletni goljufi, napadalci in ostali ustvarjalci škodljivih in sovražnih vsebin. Poimenujemo jih lahko tudi spletni ekstremisti oziroma skrajneži. Skupaj s sovražnimi vsebinami tvorijo polje spletnega nasilja. V svojem bistvu spletno nasilje vključuje spletne vsebine, ki izražajo skrajne poglede, ki so nastrojeni proti določeni družbeni skupini ali posamezniku. Največkrat so v ospredje postavljene verske, rasne, etnične razlike in razlike med spoloma. Skratka vsi tisti posamezniki, ki se glede na določeno lastnost razlikujejo od večinske populacije (Hawdon in drugi 2015).

Spletni skrajneži oziroma ekstremisti na spletu delujejo v različnih organizacijskih oblikah. V nekaterih primerih gre za posameznike, v drugih pa za skupine. Za svoje delovanje uporabljajo različne spletne storitve, kot so spletne strani, blogi, klepetalnice, novičarske skupine, spletne skupnosti in druge spletne vire, kjer se zadržuje veliko število potencialnih žrtev. Četudi so organizirane skupine »internetnih škodljivcev« na spletu prisotne od začetka splošne rabe le-tega, se beleži padec pojavljanja takšnega delovanja po letu 2011. Posamezniki so trenutno primarni viri napada s strani »škodljivcev«, saj je skupino lažje odkriti in identificirati. Posamezniki se lahko lažje skrijejo pod značaj interneta, ki uporabnikom omogoča anonimnost (Hawdon in drugi 2015).

Vsebine, ki jih štejemo med sovražne ali škodljive, večkrat na prvi pogled ne delujejo kot takšne, zato je tu, ko govorimo o problemih srečevanja mladostnikov s takšnimi vsebinami, to področje še zahtevnejše, saj obstaja večja verjetnost, da mladostniki vsebine ne prepoznajo kot sporne in nasedejo prevari. Tisti, ki škodljive in neprimerne vsebine proizvajajo in pošiljajo med uporabnike interneta, te namreč označijo kot izobraževalne. Gre za napačno dojemanje »izobraževalnega« s strani bralca, ki sprva ne prepozna elementov škodljive vsebine, napadalec pa svoje nauke brez večjih težav prenese na tarčo. To sicer ne velja le za takšno vrsto govora na spletu, ampak tudi za govor izven okvirov novih tehnologij. V veliko

primerih vplivni govorniki nagovarjajo svoje poslušalce k nasilnemu delovanju (Dangerous speech project 2016).

Problematika sovražnega govora in ostalih škodljivih vsebin na spletu predstavlja velik problem tudi zato, ker je v prvem četrtletju leta 2015 po poročanju Statističnega urada republike Slovenije (2015) imelo zagotovljen dostop do interneta 78 % celotnega prebivalstva. V grobem to pomeni, da so vsi ti tudi potencialne žrtve »spletnih škodljivcev«. Na slovenskih tleh je problematika sovražnega govora prisotna že nekaj časa, vendar se kot kritična obravnava šele v zadnjih nekaj letih. Veliko pozornosti je problematika pritegnila s strani raziskovalcev in vsakdanjih uporabnikov spleta. Veliko je tudi člankov in drugih znanstvenih besedil, ki ponujajo odgovore na to problematiko. Sam sem sovražni govor in škodljive vsebine, s katerimi se srečujejo mladostniki, umestil v družbeni in sociološki kontekst.

V prvem delu diplomskega dela bom predstavil splošno teorijo sovražnih, nasilnih in škodljivih vsebin ter razloge za nastanek praks, ki določene posameznike postavljajo v podrejen, diskriminiran položaj. Predstavil bom pomen stereotipov in predsodkov, ki priključijo negativna čustva, ter drugih dejavnikov, ki so največkrat povod za neprimerno delovanje na spletu. Poudarek bo tudi na sovražnem govoru, ki je dandanes ena najbolj razširjenih oblik diskriminacije, saj je velikokrat prikrit v na prvi pogled nenevarnih sporočilih. Predstavil bom tudi razloge, zakaj pride do takšnih deviantnih ravnanj.

Naslednje poglavje bo namenjeno pojasnitvi in predstavitvi trenutnih zakonskih in drugih akcij, ki se borijo za omejevanje in odpravo sovražnih, nasilnih in ostalih škodljivih vsebin bodisi na spletu ali izven njegovih okvirjev. Skušal bom primerjati tudi ureditev tega področja v Sloveniji in drugih evropskih državah in na ta način ugotoviti, koliko je že na področju urejanja te problematike storjenega. Glede na literaturo in vire, ki sem jih prebiral za potrebe te diplomske naloge, sem ugotovil, da so države znotraj svojih zakonodaj takšen način govora opredelile različno in imajo zato predpisane tudi drugačne sankcije. To poglavje bo namenjeno tudi razmejitvi škodljivega, sovražnega in nevarnega govora ter svobode govora. Ob tej priliki bom predstavil mnenja nekaterih slovenskih in tujih pravnih strokovnjakov, ki so zastavili definicije takšnega govora oziroma vsaj orisali, kaj v posameznih državah sovražni in škodljiv govor pomenita.

V drugem delu četrtega poglavja me zanima predvsem to, zakaj je splet vzpodbudno okolje za širjenje škodljivih in sovražnih vsebin ter kako splet in nove tehnologije, torej nove možnosti

za doseganje ljudi, izkoriščajo ekstremistične organizacije. Ob koncu poglavja bom izpostavil nekaj ureditev sovražnega govora na spletu, ki so jih uvedle vladne in nevladne organizacije po svetu pri urejanju te problematike. Predstavil bom tudi iniciative, ki se v Sloveniji borijo proti sovražnim in škodljivim vsebinam, jih nadzorujejo in, če je to potrebno, posredujejo pristojnim organom.

Predzadnje poglavje bo zajemalo analizo empiričnega dela fokusnih skupin. Fokusne skupine so bile izvedene med najbolj ranljivimi uporabniki novodobnih tehnologij, med mladostniki, starimi med 15 in 18 let. Glavni cilj empiričnega dela diplomske naloge je preveriti dožemanja sovražnih ter nasilnih vsebin in srečevanje ciljne skupine s takimi vsebinami na svetovnem spletu v vsakdanjem življenju.

V zadnjem poglavju, v sklepu, bom skušal povzeti vse ugotovitve in ponuditi nekaj možnosti, ki jih imamo posamezniki pri reševanju pereče problematike sovražnih in škodljivih vsebin, ki na nas prežijo na vsakdanji ravni.

2 Opredelitev nasilnih in škodljivih vsebin

Nasilne, škodljive in sovražne vsebine imajo različne možne interpretacije. Nekateri sovražni govor pojmujejo kot žaljiv govor, ne glede na to, na koga napadalec oziroma napadalci ciljajo ali v kakšni meri je nek govor nespodoben. Ena izmed definicij, ki sta jo postavila Lederer in Delgado (v Nielsen 2002, 266), je ta, da je sovražni govor »mehanizem podrejanja, ki ustvarja atmosfero strahu, zastraševanja, nadlegovanja in diskriminacije in je običajno sestavljen iz kompleksnega niza dejanj, ki so lahko v fizični, verbalni ali simbolični obliki.«

Za primerjavo bom v nadaljevanju poglavja pregledal še druge definicije in jih skušal primerjati z osnovno definicijo. Ravno raznolikost med definicijami svobode govora in na drugi strani sovražnega govora nam pomaga pri razumevanju tega, kako je takšen govor sprejet s strani družbe in ali je kot tak sankcioniran.

Drugi pogled na sovražni govor je tisti, ki ga uporabljamo v kontekstu svetovnega spleta. V angleščini ga na spletni strani Anti-Defamation League (2016) poimenujejo »CyberHate« oziroma po slovensko spletno sovraštvo. »Cyberhate« oziroma spletno sovraštvo je kakršnakoli raba elektronskih komunikacij za širjenje sovražnih vsebin na spletu. Druga nevarnost, ki jo navajajo, je »Cyberbullying«, po slovensko mu pravimo spletno zastraševanje ali trpinčenje, ki je sicer ena izmed vej škodljivih in nevarnih vsebin na spletu, ni pa direktno povezana s spletnim sovraštvom. Od spletnega sovraštva se razlikuje po tem, da ne temelji na diskriminaciji na podlagi barve kože, rase, spolne usmerjenosti idr., ampak cilja k temu, da psihično vpliva na žrtve ali uničuje stvari, ki jih žrtev poseduje. Če govorimo o mladostnikih, učencih in dijakih napadalci skušajo vplivati na uspeh oziroma botrujejo neuspehu žrtve. Vztrajnost, moč in prevzetost napadalcev lahko ustvarijo zastraševalno vzgojno okolje. Takšno delovanje lahko v skrajnih primerih zmoti tudi delovanje izobraževalne institucije, in sicer zaradi velikih pritiskov na udeležence izobraževalnih programov (Anti-Defamation League 2016).

Dejavnik za spodbudo in hitro širjenja sovražnega govora je, zaradi večinoma političnih sprememb v svetu in nesoglasij političnih opcij v različnih delih sveta predstavlja svetovni splet, ki deluje kot »pospeševalnik radikalizacije«. Po navajanju Homeland Security Instituta (2009) so mladi večinoma izpostavljeni radikalnim spletnim mestom na tri najbolj pogoste načine, in sicer med iskanjem vsebin, namenjenih zabavi (npr. strani z video posnetki), med iskanjem informacij o ideologijah, tradicijah, med iskanjem zadev, ki se nanašajo na dediščine in značilnosti radikalnih skupin, ali pa kadar iščejo skupnost, v kateri se lahko prepoznajo. Več o tem je zapisano v drugem delu četrtega poglavja tega diplomskega dela.

3 Predsodki, stereotipi in diskriminacija – temeljna podlaga za nastanek škodljivih vsebin

3.1 Predsodki

Prvi, ki je predsodke leta 1922 opisal v obliki, kot jo poznamo še danes, je bil Lippmann. Delovanje stereotipov je predstavil kot način delovanja posameznikov in dojetanja drugih soljudi. Zaradi neenakosti v družbi, ne samo ekonomskih in socialnih, temveč že zaradi npr. vlog na delovnem mestu, pride do delitev med posamezniki. Zaradi hitrega življenjskega poteka večkrat ni časa za več kot samo stroge poslovne odnose in druge posplošene oblike dojetanja soljudi med posamezniki, tako, da vidimo samo del ustvarjene podobe o drugih. Preostali del znanja o drugih zgradimo na podlagi stereotipov, ki jih poznamo že od prej (Lippmann 1922, 60). Lippmann v svojem delu govori tudi o tem, da smo poučeni o svetu okoli nas, še preden ga dejansko vidimo. Ljudje dojemamo svet okoli sebe na način, ki je naučen. Dogodke »kodiramo« in »rekodiramo« na podlagi že doživetih ali naučenih izkušenj (Lippmann 1922, 61). Lippmann je definicije predsodkov postavil že pred časom, vendar pa lahko iz njih sklepamo, da se pojav predsodkov pojavlja v veliki meri v isti obliki tudi danes.

V socialni psihologiji predsodke definirajo kot »stališča, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena, ali jih spremljajo močna čustva in so odporna na družbene spremembe« (Rot v Ule 2004, 166). Predsodki so s strani posameznikov obravnavani kot neupravičene sodbe posameznikov. Preverjanje upravičenosti je lahko problematično zaradi subjektivnih pogledov na okoliščine v katerih je sodba nastala (Brown v Ule 2004, 167). Brown (v Ule 2004, 167) tako kot Rot opredeli predsodke kot negativna čustva ali vedenje, ki ga napadalec usmeri proti tistemu, ki ga želi napasti. Vir takšnega dejanja je po navadi skrit v družbeni pripadnosti napadenega. Oba avtorja tako Rot, kakor Brown se sklicujeta na neupravičenost takšnih sodb. Za neupravičenost sodb gre predvsem zaradi tega, ker presoja o upravičenosti obsodbe poteka na podlagi subjektivne presoje, ki lahko bistveno odstopa med posamezniki.

V vsakem primeru je za predsodke značilno, da ponazarjajo in izpostavljajo značilnosti posameznikov, pri tem pa kar se da izpostavijo lastnosti, ki jih razlikujejo od večinske populacije. Za njih so značilni ekstremni prikazi določenih značilnosti (Ule 2004, 167). Predsodki se v praksi kažejo kot nespoštljiv odnos do tistega, ki je žrtev. »Delujejo na robu zavesti ljudi in z mikrostrukturo delitve moči« (Ule 2004, 165). Kontekst, v katerem predsodke obravnavam jaz je uporaba teh pri komunikaciji na spletu.

V družbi imajo predsodki lahko različen vpliv. Izmed vseh vrst predsodkov so najbolj problematični etični in socialni predsodki, ki lahko močno vplivajo na čustva tistega, ki je

napaden. Čustvena komponenta pri predsodkih vsebuje moč za priklic pozitivnih ali negativnih občutkov in vrednotenja na podlagi predsodkov. Ta komponenta omogoča predsodke in služi posameznikom in skupinam za projekcijo lastnih bolečin, strahov in neuspehov (Ule 2004, 166).

Pri predsodkih lahko govorimo o tem, da ljudje ustvarjajo predpostavke o posameznikih in družbenih skupinah in jih tako izpostavljajo pred večinsko populacijo. Posledično to največkrat vodi do povečanja razlik med družbenimi skupinami ali posamezniki. S predsodki so tesno povezani tudi negativni občutki posameznikov.

3.2 Stereotipi

Kot že rečeno, je prvi med avtorji teorij o predsodkih in stereotipih ter prvi, ki je v socialno psihologijo uvedel pojem stereotipov v začetku dvajsetega stoletja, bil Lippmann. O stereotipih je zapisal naslednje: »najbolj prefinjeni in najbolj prodorni so tisti vplivi, ki ustvarjajo in ohranjajo zakladnico stereotipov. O svetu izvemo, preden ga vidimo. Večino stvari si predstavljamo, preden jih doživimo. Če izobraževanje ne izostri naše zavesti, ti predsodki globinsko upravljajo z našo percepcijo« (Lippmann v Ule 2004, 159). Lippmann tu izpostavi pomen izobraževanja na zmanjševanje učinka, ki ga nosijo stereotipi. O tem bom govoril tudi v nadaljevanju diplomskega dela, predvsem v kontekstu sovražnega govora na internetu.

Uletova (2004, 169) govori o tem, da se predsodki pojavijo na podlagi združevanja v skupine in razlikovanja na različnih ravneh. Kategorizacija Slovencev na primer po zapisu Uletove (2004, 169) vključuje tudi Dolenjce, Gorenjce ... Vprašanje, ki ga pusti odprto, je, ali so predsodki pojav, ki se nanaša na več družbenih skupin ali na le določene družbene skupine. Nagnjeni smo k prepričanju, da je skupina, ki ji pripadamo, boljša kot tista, ki ji ne pripadamo.

Gerard (v Ule 2004, 169), o predsodkih govori kot o silogističnem sklepanju. Takšno sklepanje izhaja iz dveh premis, izmed katerih ena navaja vrednotenje določene lastnosti, druga pa potrjuje, da ima posameznik, ki je član določene družbene skupine, to lastnost.

Takšno zaznavanje posameznikov je velikokrat napačno, pogosto vodi do napačnega sklepanja, ker ljudi ocenjujejo oziroma ocenjujemo na podlagi njihove skupinske pripadnosti, podobne članom skupine, ki ji pripadajo, in zato tudi drugače od članov drugih skupin (Ule 2000, 157). Zaznavanje v takšni obliki je diskriminatorno, ker skupino katere del smo obravnavamo bolj pozitivno od vseh ostalih družbenih skupin (Ule 2000, 157). Največkrat se

napačno sklepanje v takšnih primerih pojavi na podlagi nacionalnosti ali rase. Glede na bližnjo zgodovino, v kateri se je v Slovenijo preselilo veliko državljanov iz področja bivše republike je močno prisotno diskriminiranje na podlagi nacionalnosti. Med mladostniki pa je v veliki meri prisotna diskriminacija glede na posedovanje materialnih dobrin.

Velikokrat je izvor stereotipov človeška nevednost in nepoznavanje okoliščin, da bi lahko o posamezniku odločali kot njem samem, neodvisno od skupine, ki ji pripada. Tajfel (v Ule 2004, 162) družbeno identiteto opredeli kot del individualnega koncepta sebe, ki je posledica posameznikovega poznavanja in občutka pripadnosti določeni družbeni skupini, ki posledično nanj prenese tudi skupinske vrednote ter občutek navezanosti na skupino, ki ji pripada. Tajfel (v Ule 2004, 162) govori o tem, da se družbena identiteta vzpostavi z našim občutkom pripadnosti določeni družbeni skupini ali s pridružitvijo skupine eni izmed drugih, že ustanovljenih skupin.

Ko obravnavamo stereotipe moramo absolutno prednost nameniti osebnim značilnostim posameznika, njegovo pripadnost družbeni skupini pa postaviti na stran. Kljub temu, da pripada določeni družbeni skupini je posameznik s svojimi osebnimi načeli in vrednotami enota, ki vključuje enkratne značilnosti in se po teh razlikuje od skupine, ki ji pripada. Priznavanje raznolikosti nam omogoča ustvarjanje okolja, ki je bolj prijazno tistim, ki so tarče stereotipov. Kot večkrat zapisano v tem diplomskem delu se bolj ozaveščeni in razgledani posamezniki lažje soočijo s novimi izkušnjami in si na ta način širijo obzorja.

Stereotipi glede na definicijo ne predstavljajo škodljivih vsebin, bolj gre za značilnosti določenih posameznikov in skupin. Njihova osnovna težava je, da so velikokrat podlaga za negativno dojetje posameznikov in družbenih skupin, ki hitro lahko postane polno predsodkov, ki jih uvrščamo med škodljive vsebine in kaj kmalu tudi v sovražni govor.

3.3 Diskriminacija

Diskriminacija je na spletnem mestu Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2016) opredeljena kot »neenako obravnavanje, ki nima upravičenega razloga, ljudje so obravnavani slabše od drugih (ki take okoliščine nimajo) le zaradi določene osebne okoliščine (npr. spol, starost, rasa, etično poreklo, invalidnost, spolna usmerjenost, versko prepričanje ...). Sporno ravnanje jih ovira ali prikrajšuje za različne pravice ter vsakodnevne priložnosti. Ima lahko tako naravo dejanj (odločitev ipd.) kot tudi opustitev (neukrepanje, spregleda se nekoga glede ugodnosti ...). V osnovi je diskriminacija usmerjena proti pripadnikom drugih skupin in se kaže v preprečevanju dostopa do splošnih dobrin ali v

omejevanju državljskih pravic, ki so večinski populaciji na voljo. Skrajna oblika izražanja diskriminacije pa lahko vodi do sovražnih in škodljivih dejanj.

Tu lahko diskriminacijo povežemo z osnovnim problemom, ki ga obravnavamo v tem diplomskem delu. Diskriminacija kot sredstvo povečevanja razlik v družbi vodi tudi do nesoglasij in neprimerne vedenja mladostnikov, ki te širijo med vrstnike, in hitro lahko zadeva preraste v širši družbeni problem.

Diskriminacija se v družbi pojavlja v različnih oblikah. Veliko težavo predstavlja to, da diskriminacijo večkrat težko prepoznamo, njen obstoj pa se pogosto zanika. Večkrat imajo mehanizmi njenega delovanja vse značilnosti začaranega kroga. Pomembno je, da si diskriminacijo prizadevamo zares spoznati in razumeti (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti 2016).

4 Razlike med svobodo izražanja in sovražnimi vsebinami

Velikokrat se sprašujemo, kaj je svoboda govora in zakaj nekateri dogodki, izjave vsebujejo elemente sovražnega, škodljivega govora, četudi na prvi pogled ne moremo presoditi, da gre za to. Drugo vprašanje, ki si ga postavljamo je do kod svoboda govora sega. Obstajajo primeri, ki močno mejijo med svobodo izražanja in na sovražne in škodljive vsebine. Tudi subjektivna presoja določene vsebine je lahko popolnoma različna med deležniki, ki komunicirajo. Večina prebivalstva namreč nestrpnost, predsodke, sovražnost, rasizem idr. tolerira in izrazi postajajo vsakdanji v družbenem življenju posameznikov.

Vse več je primerov, ko se takšen govor pojavlja tudi v političnem delovanju. Kozinc (2005, 97) pravi:

Ne gre samo za to, da se nestrpnost, predsodki, sovražnost, ne sprejemanje in rasizmi v Sloveniji tolerirajo, temveč so popolnoma legitimni izraz v družbenem življenju in političnem delovanju. Tudi večina prebivalstva v državi jih ne dojema kot nekaj nesprejemljivega ali kot anomalijo, ki ji je treba nasprotovati, in veljajo za povsem normalen, običajen in legitimen del tistega izgovora, ki ga največkrat imenujejo svoboda govora.

Poznamo več definicij oziroma vsaj približkov definicij, ki opredeljujejo svobodo govora v razmerju do sovražnega govora. Vsaka je postavljena v drugačni »zorni« kot. Od drugih se razlikuje po tem kdo jo je ubesedil (napadalec ali žrtev) ter v kakšnih okoliščinah je do svobode govora ali sovražnega govora prišlo. Zgornja opozarja na razširjenost predsodkov in

nestrpnosti, ter na odobravanje družbe, ki se ne odziva na te probleme. Glede na zapis avtorice lahko sklepam, da večini prebivalstva elementi sovražnega govora ne predstavljajo večjega problema. Nasprotno, družba naj jih bi tolerirala in ne zaznavala kot problematične. Svobodo govora avtorica pojmuje kot legitimen del izgovora za izvajanje »svobode govora«.

Svobodo govora Colle in Kelley (v Cowan in drugi 2002, 250) opredelita kot forum, v katerem ima vsaki deležnik pravico do izražanja svojega mnenja. To je bistveno za tiste, ki si želijo sprememb v družbi. Pri svobodi govora velja tudi upoštevati razmerje med govorcji. Pri svobodi govora je po mnenju (Posta 2012, 18) pomembno, da imajo vsi govorcji enako možnost govora in izražanja stališč.

Slovenski avtor, je zastavil naslednjo definicijo: Splichal (2003, 985) v delu Javno mnenje svobodi tiska in govora opredeli kot člena, ki tvorita sodobno demokracijo. Svobodo govora primerja z nastankom političnega sistema, ki naj bi vsem posameznikom, deležnikom družbe omogočala enake možnosti izražanja neglede na raso, versko, politično ali drugo pripadnost. Tako svobodo govora opredeljuje kot človekovo pravico. Po njegovem mnenju naj bi zakonodaja suverenih držav, pripravljena na podlagi mednarodne zakonodaje zagotavljala ne samo primarno svobodo govora, ki se tiče tiska, temveč svobodo govora kot eno temeljnih človekovih pravic (Splichal 2003, 985). Podobno velja tudi za svobodo govora na spletu, ki naj bi vsakemu uporabniku omogočala možnost svobodnega izražanja mnenj in stališč.

Fish (1994, 102) svobodo govora opredeljuje kot brezvsebinski pojem. Ni enoznačne definicije, ki bi jo opredeljevala. Definicijo svobode govora oblikuje družba s svojim delovanjem in odobravanjem. O svobodnem govoru lahko govorimo takrat, ko ga kot takšnega prepoznajo posamezniki. Večji vpliv pri definiranju svobode govora imajo posamezniki z večjo družbeno močjo. Svoboda govora je torej po definiciji, ki jo je pripravil Fish-a ravno obratna od tiste, ki jo je napisal Splichal. Svobodo govora Fish opredeljuje drugače kot avtorji, ki sem jih obravnaval v prejšnjih definicijah. Fish (1994, 102) opozori, da moramo v primeru, ko lahko pride do materializacije svobode govora, karseda hitro oceniti, kakšne so lahko posledice takšnih dejanj. Glede na Fish-evo definicijo moramo biti pozorni na to, da imajo različne družbene skupine različne vrednote in moralne meje, prav tako različno dojetje svobode govora. Zaradi teh dejavnikov moramo biti pozorni na pripravo ustreznih pravnih in družbenih sankcij za takšna dejanja.

Iz zgornjih definicij lahko povzamemo, da svoboda govora ni absolutna pravica. Ta sega do točke, kjer se posameznik prične dotikati drugega v smislu poseganja v njegovo dostojanstvo

in druge človekove pravice, ki so superiorne in prevladujejo nad svobodo govora. To predstavlja problem tudi zaradi tega, ker bi s postavitvijo svobode govora med absolutne pravice omogočili kršitev drugih temeljnih pravic, kot so pravica do varnosti in drugih pravic, ki jih kršimo s sovražnim govorom. (Kogovšek in Petković 2007, 23).

Drugače pa sta zastavila definicijo svobode govora Delgado in Yun (1994, 877). V svojem delu trdita, da je svoboda govora temeljno orožje manjšin za doseganje ciljev in izboljšanje lastnega položaja v družbi z opozarjanjem na neenak položaj in neenako obravnavo. Ta jim lahko služi kot temeljno sredstvo pri izvajanju reform na področju uveljavljanja svojega statusa v družbi. Izražanje pa mora imeti čim manj omejitev, da bi v družbi posamezniki, ki so del manjšin bili slišani. Svoboda izražanja predstavlja tudi njihov lastni interes, ki ga skušajo uveljaviti (Delgado in Yun 1994, 877).

Obravnavamo jo lahko kot enega izmed dejavnikov, ki so veliko doprinesli k temu, da so se škodljive vsebine, s katerimi se srečujejo mladostniki, pričele izpostavljati kot težava, ki preti vsakemu posamezniku z nameni, ki sem jih opisal v uvodnem delu naloge. V demokratičnih, svobodnih družbah se vse pogosteje srečujemo s konfliktom svobode govora. O tem je, kot sem zapisal že v uvodu govoril tudi Splichal, ko je svobodo govora primerjal s sodobnimi demokracijami in svobodo govora, kot eno temeljnih točk, ki jo takšna družbena ureditev mora zagotavljati.

Pri mladostnikih, ki dnevno uporabljajo splet večkrat naletijo na sprva neškodljive vsebine, zaradi dinamike uporabe spleta se v njihove skrite namene niti ne poglobljajo. Dojemanje svobode govora med mladostniki in njihovimi vrstniki je na popolnoma najnižji stopnji. Hitro lahko pride do enega izmed pojavov, ki sem jih zapisal v uvodnem delu (diskriminacije, stereotipov ali predsodkov). Potemtakem je nujno poiskati elemente škodljivosti sovražnega govora in dodano vrednost svobode izražanja.

Teršek (2006, 1) v svojem govoru na mednarodni konferenci Besede so dejanja, govor jih preganja opozori, da sovražni in diskriminatorni govor morda nista največji problem svobode izražanja, ki ga poznamo v Sloveniji. Poudari, da se zoper škodljive posledice in vplive takšnega govora najlažje borimo z aktivnim, konstruktivnim, razumnim in odgovornim delovanjem v okviru demokratičnega političnega procesa. Teršek (2006, 1) hkrati zapiše, da je v Sloveniji zakonodaja, ki ureja to področje močno podhranjena. O tem sem več zapisal v naslednjih poglavjih.

Če sedaj pogledamo problematiko z vidika obtoženih izvajanja sovražnega govora in širjenja nevarnih, škodljivih vsebin, četudi menijo, da gre za svobodo izražanja, z gotovostjo lahko rečemo, da ti pozabljajo na svoje dolžnosti in odgovornosti, ki jih nosijo pri takšnem načinu komunikacije. Več avtorjev, med njimi Leskovškova (2005, 94), govori o tem, da opredeljevanje sovražnih vsebin, sovražnega govora kot nasilnega obnašanja, ne vodi oziroma ne zahteva omejevanja svobode govora ali, še huje, sankcije uvedbe politično-korektnega govora. Pravica do svobode pa ne sme biti odvzeta, in to ne glede na okoliščine, v katerih se nahaja posameznik.

Določeni avtorji (npr. Delgado in Yun, 1994), ki se ukvarjajo z načini komuniciranja in iščejo težave, kot so sovražni govor in druge škodljive vsebine v vsakdanjem komunikacijskem procesu posameznikov, menijo, da bi bilo omejiti in prepovedati uporabo načina govora, ki nas lahko tudi užali ali užali druge deležnike, napačno, kajti takšna prepoved lahko vodi k zmanjševanju možnosti razprave o pomembnih vprašanjih, ki so lahko sporna in jih ne moremo opredeliti kot neobstoječa.

Prepoved sovražnega govora nam še ne zagotavlja odpravo tega, niti njegovo omejevanje v celoti. Če na primer prepovemo diskriminacijo med mladostniki na podlagi nacionalnosti, to še ne pomeni, da smo odpravili tudi dejanski problem. Večkrat se ta izvaja očem skrito in je kot takšne niti ne moremo sankcionirati, ker se ne zavedamo njenega obstoja. Ko se svoboda izražanja zlorabi in je ločnica med sovražnim govorom in svobodo govora izbrisana moramo v primeru, da težave ni mogoče odpraviti po zakonski poti, izbrati enega izmed načinov družbenega sankcioniranja in neodobravanja in tako opozoriti na ne pravico, ki se godi določeni družbeni skupini.

Cohen-Almagor (2005, 23) izpostavlja, da lahko toleriranje škodljivega govora lahko vpliva na prestrukturiranje dojemanja vrednot na način, da svobodo govora dvignemo nad vse ostale vrednote, ki jih zavestno ne bi dovolili kršiti. Na primer, človeško dostojanstvo velja za bolj pomembno kot svoboda govora. Posledice takšne spremembe vrednot so lahko kritične, zato se jih moramo zavedati pred izvrševanjem škodljivih vsebin. Spet pa moramo biti pozorni na možnost pretiranega ali premilega sankcioniranja zaradi napačne subjektivne presoje tistega, ki ima moč v danem trenutku o ustreznosti/neustreznosti nekega govora soditi.

4.1 Regulacija sovražnega govora

Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je sprejela Organizacija združenih narodov, je pravni in tudi krovni dokument, ki ureja tematiko sovražnega govora ter tematiko enakopravnosti med različnim skupnostmi. Deklaracijo so sprejeli po koncu druge svetovne vojne zaradi posledic, ki jih je ta pustila na prebivalstvu. Deklaracija, tako, kot sem v prejšnjem poglavju zapisal poudarja pravico svobode govora z omejitvijo, da ta govor ne sme vplivati na pravice drugih.

Drugi mednarodni dokument, ki regulira sovražne vsebine, je Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. Četrty člen konvencije (Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije 1965) se glasi:

Države pogodbenice te Konvencije obsojajo sleherno propagando in vse organizacije, ki temeljijo na idejah ali teorijah večvrednosti kake rase ali skupine oseb določene barve kože ali etničnega porekla, ali ki skušajo upravičevati ali večati rasno sovraštvo in rasno diskriminacijo v katerikoli obliki, ter se obvežejo uveljaviti takojšnje in učinkovite ukrepe z namenom, da z njimi izkoreninijo ščuvanje k diskriminaciji ali dejanja diskriminacije, in morajo v ta namen ob upoštevanju načel, vsebovanih v Splošni deklaraciji človekovih pravic ter pravic, posebej naštetih v 5. členu te Konvencije, med drugim: a) razglasiti za kaznivo dejanje sleherno širjenje idej, temelječih na rasni večvrednosti ali rasnem sovraštvu, ščuvanje k rasni diskriminaciji, kakor tudi vsa dejanja nasilja ali spodbujanja k takim dejanjem proti katerikoli rasi ali skupini ljudi druge barve kože ali drugega etničnega porekla, prav tako pa tudi dajanje sleherne pomoči za rasistične dejavnosti, med drugim dajanje finančne podpore zanje; b) razglasiti za protizakonite in prepovedati vse organizacije ter organizirano in sleherno drugo propagandno dejavnost, če te pospešujejo in spodbujajo rasno diskriminacijo, udeležbo v takih organizacijah ali dejavnostih pa razglasiti za kaznivo dejanje; c) ne dovoliti javnim organom ali javnim ustanovam, tako državnim kot krajevnim, da bi pospeševali ali spodbujali rasno diskriminacijo.

O svobodi izražanja in sovražnem govoru govori tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki je povezan s Splošno deklaracijo človekovih pravic. Svobodo govora opredeljuje v devetnajstem členu. Hkrati navaja, da mora ta biti da ta ne sme vplivati na ugled posameznika. Dodaja še omejitev svobode govora zaradi nacionalne varnosti, javnega reda in

vseh ostalih dejavnikov, ki lahko tako ali drugače vplivajo na stanje posameznikov v družbi in na njihovo dobro počutje.

Evropske države se po ureditvi tega področja razlikujejo. Bolj so naklonjene sankcioniranju sovražnih vsebin, kot so npr. ZDA (Teršek 2006). V Evropi za temeljno listino pri upoštevanju in sankcioniranju sovražnega govora in vsebin Evropska konvencija o varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin; za njeno izvajanje in dopolnjevanje ter urejanje skrbita Evropsko sodišče za človekove pravice in komisija za človekove pravice. Ti skrbita tudi za ustrezno urejenost zakonodaj držav članic Evropske unije.

Suverene države so zakonodajo prilagodile smernicam, ki jih narekuje Splošna deklaracija človekovih pravic (Walker 1994, 4–5). Drugi člen deklaracije (Varuh človekovih pravic RS 2016) navaja:

Vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.

Nadalje ni dopustno nikakršno razlikovanje glede na politično ali pravno ureditev ali mednarodni položaj dežele ali ozemlja, ki mu kdo pripada, pa naj bo to ozemlje neodvisno, pod skrbništvom, nesamoupravno ali kakorkoli omejeno v svoji suverenosti.

Tako komisija kot tudi Evropsko sodišče za človekove pravice sta bila največkrat opozorjena na pritožbe ljudi zaradi sovražnega govora.

Slovenija je zakonodajo, ki obravnava sovražni govor, prilagodila, načelom Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Zakonodaja, ki ureja sovražni govor v Republiki Sloveniji, je tako podrejena Evropski konvenciji in drugim dokumentom.

To pravilo je bilo pri pisanju leta 1991 zapisano v devetintridesetem členu Ustave Republike Slovenije in se glasi: »Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja.« (Uradni list RS 2016) Pri obravnavi sovražnega govora in nasilnih vsebin, ki vsebujejo elemente le-tega, je potrebno upoštevati tudi triinšestdeseti člen, v katerem ustava prepoveduje vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi nestrpnosti. Glede na zgoraj navedeno vidimo, da se izkaže trditev, da je definicija sovražnega

govora usklajena z omenjeno Splošno deklaracijo človekovih pravic, ki jo je pripravila OZN in Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic.

Sovražni govor v Sloveniji se najpogosteje regulira na podlagi kazenskega zakonika, natančneje z 297. členom (Zakonodaja.com 2016), ki se glasi:

Kdor javno spodbuja ali razpihuje sovraštvo, nasilje ali nestrpnost, ki temelji na narodnostni, rasni, verski ali etnični pripadnosti, spolu, barvi kože, poreklu, premoženjskem stanju, izobrazbi, družbenem položaju, političnem ali drugem prepričanju, invalidnosti, spolni usmerjenosti ali katerikoli drugi osebni okoliščini, in je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev, se kaznuje z zaporom do dveh let.

Večkrat pa je, kot sem omenil v prejšnjih točkah, sovražni govor razumljen in interpretiran napačno, zato posledično pride do neustreznega ali nesankcioniranja izvajanja sovražnega govora zaradi nerazumljivosti definicije svobodnega govora in izražanja v skladu z zakonom. Vprašanja sovražnega govora zaradi dvoumnih interpretacij predstavljajo zelo zahtevno nalogo za sodno stroko. To je v že navedenih primerih omenjal tudi ustavni pravnik dr. Andraž Teršek.

V poročilih varuha človekovih pravic lahko zasledimo navedke, da državljani v veliko primerih ne prepoznajo sovražnega govora zaradi nepoznavanja tega pojma. Iz istega razloga ne ukrepajo, če se z njim srečajo (Varuh človekovih pravic RS 2014). Problem predstavlja tudi to, da se v Sloveniji sovražni govor smatra kot kršitev javnega reda in miru in se na podlagi tega tudi sankcionira. Zakonodaja RS predvideva, da v primerih le-tega ni prizadete žrtve. Glede pomanjkljivega obravnavanja sovražnega govora v sodnih postopkih sklep sprejme tudi Ustavno sodišče RS (Varuh človekovih pravic RS 2009, 46). V svojem poročilu Varuh človekovih pravic opozori, da v obdobju nastajanja poročila državni organi velikokrat pritožbe in prijave kaznivih dejanj, storjenih iz sovraštva, jemljejo neresno. Če bi bile obtožbe obravnavane resneje, bi tožilstvo pripomoglo k hitrejšemu odkrivanju in posledično sankcioniranju sovražnega govora (Varuh človekovih pravic 2009, 15). Na podlagi ugodno rešenih tožb zaradi takšnih vsebin se bi pričelo tudi drugačno dojemanje in spoštovanje pravil, ki veljajo na tem področju. Javnost pa se bi izobrazila in posledično, kot sem zapisal v besedilu zgoraj zmanjšala uporabo takšnih vsebin pri svojem izražanju.

Zakon, ki obravnava in dopolnjuje obravnavo sovražnega govora in druge sovražne vsebine, je Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO), ki prepoveduje in opredeljuje diskriminacijo. Natančneje gre za 3. člen tega zakona (ZUNEO 2004), ki se glasi:

- *Na katerem koli področju družbenega življenja iz 2. člena tega zakona je prepovedano ravnanje, ki pomeni diskriminacijo iz 4. oziroma 5. člena tega zakona.*
- *Diskriminirane osebe in osebe, ki pomagajo žrtvi diskriminacije, ne smejo biti izpostavljene neugodnim posledicam zaradi ukrepanja, ki ima za cilj uveljavitev prepovedi diskriminacije (prepoved povračilnih ukrepov).*

Pri čemer 4. člen tega zakona navaja naslednje:

- *Enako obravnavanje pomeni odsotnost neposredne oziroma posredne diskriminacije zaradi katere koli osebne okoliščine iz 2. člena tega zakona (v nadaljnjem besedilu: osebna okoliščina).*
- *Neposredna diskriminacija zaradi osebne okoliščine obstaja, če je oseba zaradi te osebne okoliščine bila, je ali bi lahko bila v enakih ali podobnih situacijah obravnavana manj ugodno kot druga oseba.*
- *Posredna diskriminacija zaradi osebne okoliščine obstaja, kadar je oseba z določeno osebno okoliščino bila, je, ali bi bila zaradi navidezno nevtralnega predpisa, merila ali prakse v enakih ali podobnih situacijah in pogojih v manj ugodnem položaju kot druge osebe, razen če te določbe, merila ali ravnanja objektivno upravičuje zakoniti cilj in če so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna.*
- *Neposredna ali posredna diskriminacija so tudi navodila v smislu prejšnjih odstavkov.*

Pri mojem primeru v poštev pride še 5. člen:

» Nadlegovanje je nezaželeno ravnanje, temelječe na kateri koli osebni okoliščini, ki ustvarja zastrašujoče, sovražno, ponižujoče, sramotilno ali žaljivo okolje za osebo ter žali njeno dostojanstvo. Nadlegovanje iz prejšnjega odstavka se šteje za diskriminacijo po določbah tega zakona.«

Glede na prebrano gradivo in najdene zakonske podlage za pregon sovražnega govora lahko sklepam, da svoboda govora tako na spletu kot v resničnem svetu ni samoumevna. Definirana je z veliko definicijami in tolmačena glede na priložnost ob kateri je tolmačenje potrebno.

Pogojena je z veliko dejavniki, ki temeljijo bodisi na moralnih ali drugih omejitvah, odvisno od samo zaznavanja in postavitve mej s strani posameznikov samih. Svoboda govora po

definicijah sega do tam, kjer se prične dotikati dostojanstva drugega posameznika ali družbene skupine, ki ji pripada. Veliko krat se posamezniki ne zavedajo mej svojih zmožnosti, oziroma kršenja enakih možnosti napadenega. Kadar pride do tega, da delovanje enega posameznika prične vplivati na delovanje ali počutje drugega, lahko govorimo o omejitvah takšnih dejanj in, če je to potrebno, tudi o sankcijah, ki so primerne za kršitev svobode govora, ki lahko hitro preide v sovražni govor.

Sovražne vsebine ureja še nekaj drugih zakonov in aktov, odvisno od primera sovražnih vsebin, ki jih obravnavamo. Zaradi pogostosti pojavljanja ga lahko obravnavamo kot škodljivi družbeni pojav. Sredstvo za vsaj delno odpravljanje tega problema je ustrezno sankcioniranje na podlagi omenjenih zakonov in listin, v prvi vrsti tudi osveščanje posameznikov in družbenih skupin o pomenu in škodljivosti takšnih dejanj.

V svojem delu Devetak (2006) izpostavi problem izbrisanih. V tem konkretnem primeru gre za diskriminacijo. Trenutno ni nobene pravne podlage, s katero bi se uredil položaj ljudi, ki so ostali »brez identitete«. V tem in podobnih primerih opozarja, da jih »javno mnenje«, torej večinsko prebivalstvo, sprejme za pravo mnenje. S tem se prične poglobljati razlika med pravnim dojemanjem in nepravim dojemanjem (Devetak 2006, 7). O pravnih predpisih Devetak (2006, 7) pove: »S pravnimi predpisi je mogoče le ublažiti, ne pa tudi odstraniti socialnih in ekonomskih vzrokov diskriminacije, ki so največkrat povezani s psihološkimi travmami ali verskimi in etničnimi predsodki, tako med 'diskriminatorji' kot tudi med 'diskriminiranci'.«

Poleg ekonomskih in socialnih razlogov, ki sem jih kot povod za sovražni govor omenjal v prejšnjih poglavjih lahko na tej točki dodamo še psihološke travme ter etične in verske predsodke.

Devetak (2006, 7) odpravo diskriminacije prelaga na Republiko Slovenijo. Ta naj bi kot polnopravna članica Evropske unije imela urejene odnose in zakonodajo na področju svobode govora in sovražnega govora. Več avtorjev (npr. Teršek 2007 in Devetak 2006), katerih dela sem prebiral med nastajanjem te diplomske naloge, poudarjajo pomen izobraževanja in razgledanosti prebivalstva pri zmanjševanju razlik med njimi in posledično pri zmanjševanju izvedenih sovražnih vsebin. Bolj izobraženo prebivalstvo je manj izpostavljeno širjenju sovražnih vsebin kot tisto, ki je manj izobraženo.

4.2 Sovražne in škodljive vsebine na spletu

Skozi definicije smo spoznali sovražni govor in opredelili njegovo vlogo pri družbenem delovanju. Orisal sem tudi okvirje, kaj naj bi bili glavni razlogi, da do sovražnega govora sploh pride. Kot že omenjeno, pojav ni nov, ampak ga poznamo tako iz bližnje kot iz daljne zgodovine. Zagotovo pa je velik napredek k na žalost hitremu porastu primerov sovražnega govora prispeval razvoj svetovnega spleta po letu 1990, ko so se pojavili prvi spletni forumi, ki so omogočali izmenjavo mnenj uporabnikov. V nadaljevanju bom skušal ločiti internetno komuniciranje v porastu in tradicionalne oblike komunikacije ter opisati, kakšen je vpliv letih na izražanje nestrpnosti in širjenje sovražnih sporočil.

4.3 Svetovni splet kot orodje za širjenje sovražnih in škodljivih vsebin

Hitri razvoj in popularizacija interneta sta botrovala tudi mnogim neželenim učinkom, teh žal ni bilo mogoče rutinsko odstraniti in so na internetu prisotni še danes. Za razliko od »starih medijev«, s katerimi poimenujemo tradicionalne medije, kot so televizija, časopis idr., internet ne pozna takšne cenzure. Moč mu daje tudi možnost anonimnosti uporabnikov, ki omogoča posameznikom, da se ne razkrijejo s svoje prave identitete. Na ta način pridobijo drugo, neresnično identiteto in na podlagi te delujejo v škodo drugih. Pri reguliranju spletnih strani gre bolj za vzdrževanje normalnega statusa in nivoja pogovorov in ne toliko za omejevanje teh vsebin. Sankcioniranje na podlagi anonimnih uporabnikov pa za vse akterje, ki se borijo proti sovražnemu govoru predstavlja »trši oreh«, saj ti morajo pridobiti več dejstev, da bi storilca obtožili.

Splet omogoča družbenim skupinam, ki so v diskriminiranem, zatiranem položaju, da obveščajo širšo javnost o svojem neenakopravnem položaju. Tu se teorija spet poveže s tistim delom, ko smo govorili o tem, da dobra obveščenost uporabnikov zmanjšuje napetosti med skupinami in izobražuje uporabnike, da ne posegajo po takšnih načinih komunikacije. Potencial pri širjenju sovražnih in škodljivih vsebin ima splet tudi zaradi svoje cenovne ugodnosti in dostopnosti. Posameznikom, uporabnikom (v nekaterih primerih napadalcem) omogoča, da lahko z relativno malo denarja dosega zelo obširno občinstvo. Tako lahko na primer predstavnik neke rasistične organizacije hitro širi svojo idejo in posledično tudi sovražni govor do neke druge družbene skupine. Nekateri na spletu svojo sovražnost in nestrpnost izražajo na manj, nekateri na bolj očiten način.

Internetna komunikacija v primerjavi s tradicionalnimi načini komunikacije poteka preko računalniško podprtega oziroma posredovanega komuniciranja. Za takšno obliko komuniciranja je značilno tudi drugačno izražanje čustev. Iz tega izhaja, da takšni uporabniki,

ki komunicirajo posredno, izgubijo stik z realnim svetom in hkrati občutek, da komunicirajo preko določenega kanala s prav tako »živo« osebo, ki ima čustva in se na sporočila tudi čustveno odzove. Problem posredne komunikacije je v veliko primerih tudi to, da gre za komunikacijo med anonimnima sogovornikoma. Velik vpliv na komunikacijo pa lahko dobi tudi skupinska identiteta. To se izkaže zlasti v primeru spletnih forumov, kjer lahko posameznik izrazi mnenje, nato ga podpre množica uporabnikov in tako prevladajo nad drugim posameznikom. Posamezniki, ki med sporočanjem ostanejo anonimni, se po določenih raziskavah manj bojijo negativnih posledic javnega izražanja sovražnega govora, sodelovanje v spletnih diskusijah pa jih lahko pripelje celo do sprejetja skupinske identitete. V tej obliki se na spletu pojavljajo tudi ekstremistične vsebine, ki jih bom predstavil v prihodnjih poglavjih.

4.3.1 Primeri sovražnih in škodljivih vsebin na slovenskem spletu

V zadnjih letih se v Sloveniji pojavlja vse več spletnih vsebin, ki jih lahko označimo kot sovražni govor. Dela različnih avtorjev, ki sem jih prebiral ob pripravi tega referata, so predstavljala spletne portale, ki so nastali v Sloveniji in »vsebujejo« elemente sovražnega govora. Pred leti naj bi delovala stran, ki je danes bolj kot ne v propadu, na njej pa so bili odprti forumi, ki so odkrito žalili določene posameznike in družbene skupine. Ta stran danes ne deluje več, kar dokazuje, da je omejevanje sovražnega govora na slovenskih spletnih straneh pričelo uspešno delovati. Barbara Samaluk, sodelavka Varuha človekovih pravic v letu 2008 (ko je nastalo poročilo, ki sem ga primerjal s tistim iz 2014), navaja, da se sovražni govor pojavi tudi na spletnih forumih slovenskih političnih strank, in sicer na forumu, ki sta ga imela v lasti SDS in NSi. Nestrpnost se bi naj sicer izražala v prikriti obliki, pa vendar naj bi prihajalo tudi do pozivov k nasilju. Zelo odmeven primer sovražnega govora na spletu je bil ravno tweet predsednika SDS Janeza Janše, ko je dve novinarki RTV-ja označil za prostitutki, RTV Slovenija pa za javno hišo. Ta primer je že na sodišču, saj sta novinarki, ki ju je predsednik SDS omenil, vložili odškodninsko in kazensko tožbo. Tu vidimo, da je prišlo do tega, da sta se žrtvi sami odzvali na primer sovražnega govora. Spet sovražni govor ni bil prepoznan s strani pristojnih organov, ampak reakcije vpletenih. Veliko odmevnost pa je primeru namenila tudi javnost, ki se je postavila na stran napadenih novinarok in hitro prepoznala dejanje sovražnega govora v besedah napadalca.

4.3.2 Vladne in nevladne organizacije proti sovražnim in škodljivim vsebinam

Republika Slovenija je od leta 2004 podpisnica Konvencije o kibernetiski kriminaliteti in dodatnemu protokolu te konvencije. S podpisom se je RS zavezala k kaznovanju kršitev

opredeljenih v konvenciji. V prvi vrsti to pomeni, da se je zavezala k ustreznim popravkom zakonodaje, ki ureja to področje.

S problemom sovražnega govora na spletu v Sloveniji ukvarjajo Varuh človekovih pravic, prijavna točka Spletno oko, ki deluje kot, »spletna policija« in informacijski center Safe.si, center za varnejši internet. Poleg teh se za odgovorno rabo tehnologij zavzema Informacijski pooblaščenec RS, ki obravnava kršitve zakonodaje s področja.

Največ primerov kršitev obravnava Spletno oko. Na spletni strani organizacije mesečno objavljajo statistiko primerov sovražnega govora in škodljivih vsebin. Ta prijave sovražnega govora posreduje slovenski policiji. Kot predvideno, največ prijav pride zaradi sovražnega govora na spletnih straneh, ki jih uporabljamo vsak dan večkrat in za običajnega uporabnika ne predstavljajo varnostnega tveganja; sledijo forumi, elektronska sporočila, orodja za neposredno sporočanje, v zadnjem času tudi spletna družbena omrežja.

Spletno oko, ena izmed zgoraj naštetih organizacij, je pripravila tudi tabelo, v kateri so zbrali števila posameznih primerov sovražnega govora na slovenskem spletu in rešitve oziroma sankcije, ki so jih ponudili za posamezne primere. Iz danih podatkov, dostopnih na spletni strani Spletnega očesa, vidimo, da je število prijav iz leta v leto višje, število primerov, ki so bili posredovani na policijo, pa variira. Za veliko število prijavljenih primerov se izpostavi, da ni šlo za sovražni govor. Pri Spletnem očesu najprej sami presodijo ali gre za problematičen primeru, in v primeru, da se tako tudi izkaže ta primer prijavijo na policijo. Ta nato sproži vse nadaljnje postopke za sankcioniranje kršitve v primeru, če je to potrebno.

Pri spletnem sovražnem govoru imajo pomembno vlogo tudi spletni mediji. Ti z omogočanjem interakcije med uporabniki ustvarjajo okolje, ki omogoča lažji nastanek sovražnih vsebin. Vse več medijev omogoča sodelovanje bralcev pri ustvarjanju, skoraj vsak izmed spletnih medijev omogoča komentiranje vsebin. Ta značilnost svetovnega spleta (v povezavi z anonimno značilnostjo) vzpodbudno deluje na tiste posameznike, ki iščejo prostor za razpihovanje sovraštva med uporabniki spleta. Zaradi različne starostne in izobrazbene strukture uporabnikov svetovnega spleta imajo verjetno še večji zagon in upanje po uspešnosti doseganja željenih ciljev. Ob širjenju potencialov svetovnega spleta in porastom števila uporabnikov tega orodja, se je vse več medijev »preselilo« ali svojo dejavnost razširilo na splet. Kot primer Boynton (2002) navaja The New York Times. V enem letu je ta časnik pridobil 11,4 milijona na novo registriranih uporabnikov spletne verzije časnika. Z digitalizacijo časnika je The New York Times pričel dosegati množice, ki jih predhodno ni

uspeh doseči. Kot prednost takšnih medijev se upošteva tudi možnost za nalaganje multimedijskih vsebin in posledično nudenje več možnosti za ustvarjanje in širjenje neprimernih, mogoče tudi sovražnih vsebin. O tem, ali in kako dojemajo takšne vsebine bom skozi empirični del povprašal mladostnike, ki imajo osebno izkušnjo s vsebinami na slovenskem spletu.

Pri sankcioniranju neprimernih, sovražnih in škodljivih vsebin se vključi Spletno oko kot regulator vsebin, ki jih generirajo uporabniki. Spletno oko omogoča uporabnikom spleta, ki živijo v Sloveniji, da anonimno prijavijo primere spolnega nadlegovanja otrok in sovražnega govora. Prijavno točko so ustanovili leta 2006, Možnost prijave neustreznih vsebin na slovenskem spletu je uporabnikom bila omogočena leto dni kasneje. Takrat se je pričelo tudi sodelovanje Spletnega očesa s slovensko policijo (Spletno oko 2016).

Primer moderirane diskusije na Slovenskem spletu med uporabniki sta vsem znana multimedijska portala RTV Slovenija in 24 ur, moderirana s strani notranjih moderatorjev, zaposlenih pri medijskima hišama RTV in ProPlus d. o. o., na drugi strani pa s strani Spletnega očesa, spletne policije, ki preži za elementi sovražnega govora. Na portale so namestili tudi možnost prijave vseh komentarjev in uporabniško generiranih vsebin, ki vsebujejo elemente sovražnega govora.

4.3.3 Kampanje proti sovražnemu govoru in sovražnim vsebinam v Sloveniji

Ob vseh naporih, ki jih v preprečevanje sovražnega govora vlagajo organizacije, ki sem jih opisal v besedilu do te točke, veliko glede preprečevanja le-tega naredi tudi kampanja, ki je sicer aktivno potekala med letoma 2013 in 2014. V Sloveniji je aktivno k izvedbi pristopil Mladinski svet Slovenije. V letu 2015 je kampanja proti sovražnemu govoru prešla v gibanje, ki se je razširilo po celi Evropi. Glavna cilja kampanje sta boj proti rasizmu in diskriminaciji, ki se izražata skozi sovražni govor na spletu, ter krepitev kompetenc, ki ji mladi in mladinske organizacije potrebujejo za prepoznavanje takšnih kršitev človekovih pravic in ukrepanje proti njim (MSS, 2016). Mladinski svet Slovenije izvaja tudi druge akcije z namenom preprečevanja sovražnega govora. Takšne akcije so na primer tudi evropski dan boja proti seksističnemu sovražnemu govoru, ki poteka ob mednarodnem dnevu žensk, in druge podobne aktivnosti.

V boju proti sovražnemu govoru sodelujejo tudi številne druge organizacije. Ena izmed njih je npr. Mirovni inštitut. Znotraj tega deluje svet za odziv na sovražni govor. Vanj so vpeti posamezniki iz različnih sfer družbe in so v bistvu ambasadorji kampanj proti sovražnemu

govoru. Tako kot vsi ostali akterji v boju proti sovražnemu govoru tudi oni zbirajo podatke o primerih takšnih dejanj. O sovražnem govoru pišejo v veliko člankih in tako osveščajo javnost o pomenu sovražnega govora.

Za osveščanje mladih glede škodljivih in sovražnih vsebin na spletu skrbi tudi že omenjeni projekt Safe.si, ki po Sloveniji izvaja različne delavnice in mladostnike uči odgovornejše uporabe spleta. Sicer se ne ukvarjajo neposredno s sovražnim govorom, vseeno pa mladostnike učijo kako biti boljši uporabnik spleta.

4.4 Radikalizacija mladih prek spleta

Radikalizacijo mladih sem opisal v posebnem podpoglavju zaradi tega, ker v vedenju uporabnikov spleta in nasploh predstavlja dokaj nov, hkrati pa zahteven škodljiv proces, kateremu veliko raziskovalcev posveča svojo pozornost, kljub temu pa o tem pojavu najdemo zelo malo pisnih virov. Internet spletnim ekstremistom, kot sem v prejšnjem poglavju zapisal za splošne škodljive vsebine predstavlja orodje, s katerim najhitreje širijo svoje ideje. Orodje jim prav tako predstavljajo, ki jim pomagajo pri hitrem širjenju informacij, le da je vsebina teh regulirana, zato predstavljajo »trši oreh« za obvladovanje. Pri spletnih ekstremistih govorimo o sovražnih vsebinah, ki so oblika spletnega kriminala. V svojem bistvu ti materiali vsebujejo skrajne poglede, ki so namenjeni določeni družbeni skupini (Hawdon in drugi 2015, 29). V takšni obliki se skrajne vsebine pojavljajo na spletu in tudi med mladimi v vsakdanjem življenju izven okvirov svetovnega spleta.

Bistvena razlika je, da se na spletu večkrat pojavljajo vsebine, ki so namenjene skupinam in ne posameznim uporabnikom. Na ta način skušajo ekstremistične organizacije k sodelovanju pridobiti več posameznikov. Svoje ideje in prepričanja širijo s pomočjo spletnih strani, blogov, klepetalnic, strani za prenašanje datotek, novičarskih skupin in vseh drugih spletnih virov, ki omogočajo prenos sporočil. Hawdon in drugi (2015) povečanje primerov skrajnih skupin na spletu beležijo že od nekdanj, bistven porast takšnih dejanj pa je prisoten predvsem po letu 2011. V zadnjih letih se največ skrajnih vsebin širi preko »izobraževalnih« vsebin.

Uporabniki spleta, ki niso večši presoje med izobraževalnimi in sovražnimi vsebinami, lahko med temi hitro najdejo točke zanimanja in vidike, izražene v teh vsebinah, zaznajo kot sprejemljive. S tem se tudi izpolni glavni cilj ustvarjalcev takšnih materialov. Celoten spekter posledic takšnih materialov je raziskovalcem še vedno neznanka, gotovo pa imajo takšne vsebine negativne posledice na stopnjo zaupanja, vplivajo na hitro menjavo obnašanja in razpoloženja in v skrajnem primeru tudi pripeljejo do nasilja.

V zadnjem času se radikalizacija in sovražne vsebine največkrat izražajo v kontekstu terorističnih organizacij, kot so al-Quaeda in Islamistične države (IS in ISIL), ki želijo rekrutirati mladostnike (Hawdon in drugi 2015, 30). Ali so seznanjeni s temi pristopi bom povprašal tudi mladostnike v empiričnem delu te naloge.

Stopnja ogroženosti pri spremljanju takšnih vsebin se po mnenju nekaterih avtorjev stopnjuje ob večjem številu obiska določenega uporabnika spletne strani, ki vsebuje takšne materiale. Bolj kot uporabniki brskajo v neznane strani spleta, večja je verjetnost, da bodo naleteli na škodljive vsebine. Večja je tudi stopnja gotovosti, da bo posamezni uporabnik stopil v stik z drugo osebo, ki ga bo želela napeljati na določeno škodljivo dejanje. Ta kontakt ne rabi biti nujno neposreden, temveč lahko pride do njega preko posrednih dejavnikov, ki jih vključujejo elementi spletnih mest. To je tudi bistvena razlika med takšnim nagovarjanjem v svetu izven spleta, kjer napadalec vzpostavi neposreden stik z žrtvijo, in spletnim načinom, kjer ta stik, kot že rečeno, ni nujen. Hawdon in drugi (2015) opozarjajo tudi na premo sorazmerno izpostavljenost sovražnim vsebinam glede na število spletnih storitev, ki jih uporabljajo. Trdijo tudi, da je nekdo, ki uporablja šest ali več spletnih storitev skoraj dvakrat bolj izpostavljen spletnim sovražnim vsebinam, kot tisti, ki uporablja manj storitev. Prav tako poudarjajo, da so bili v študiji, ki je vsebovala mlade uporabnike Facebooka, tisti, ki so ustvarjali sovražne vsebine, več kot štirikrat bolj izpostavljeni sovražnim vsebinam drugih kot tisti, ki niso proizvajali sovražnih vsebin. Ti, ki so bili žrtev enkrat ali večkrat, so bili bolj izpostavljeni tudi prihodnjim napadom.

4.4.1 Ekstremizem na slovenskih spletnih straneh

Največ vsebin na slovenskih spletnih straneh, povezanih z ekstremizmom, je povezanih z javnim spodbujanjem sovraštva, ki ga obravnavamo po 297. členu Kazenskega zakonika.

Ob tem je bilo zabeleženih tudi nekaj primerov nasilja in nestrpnosti. V zadnjih letih policija beleži več primerov kaznivih dejanj. Po zadnjih podatkih, ki so na voljo na Safe.si (2016), je bilo ovadb na podlagi 297. člena Kazenskega zakonika v letu 2012 26. Od teh je bilo 13 kršiteljev obsojenih. Zlasti je povečan obseg kaznivih dejanj, ki vključujejo uporabo svetovnega spleta, največkrat na način, da uporabniki spleta ne glede na svojo starost preko komentarjev ali spletnih strani razpihujejo versko in rasno nestrpnost ter ksenofobijo. Velikokrat ta dejanja niso kazensko preganjana, delno tudi zaradi širine svetovnega spleta in nezmožnosti moderiranja vseh vsebin, ki jih uporabniki ustvarjajo.

Ob navedenih oblikah se pogosto pojavljajo še naslednje oblike ekstremizma: islamistični, desni in levi ekstremizem (politični) ter sovražni govor, o katerem je bilo veliko napisanega že v preteklih poglavjih. Raziskava Mladi na netu (Lobe in Muha 2011, 6) navaja, da je enainpetdeset odstotkov mladih, ki so stari med 11 in 19 še ni prejela nezaželenih komentarjev na spletu. Med tveganja (Lobe in Muha 2011, 6) uvrščata še neprijetne in boleče komentarje, sovražno nastrojene in strašljive strani, med tveganja, ki imajo lahko pozitivne ali negativne posledice, pa uvrščata pošiljanje in prejemanje golih fotografij, neprijetne in boleče komentarje in spolne vsebine. Otroci, ki so starejši, pa so pogostejše deležni takšnih nezaželenih vsebin. Največkrat so bile te vsebine posredovane preko spletnih socialnih omrežij. Samo četrtnina otrok in mladih je takšen komentar takoj izbrisala, nekaj jih je odgovorilo s prošnjo, naj napadalec neha. Deset odstotkov mladih na slovenskem spletu je na komentar odgovorilo z enako žaljivim komentarjem. Podatek, ki je zaskrbljujoč, je ta, da se je skoraj tretjina mladih slikala brez oblek in to sliko poslala naprej. Dvaindvajset odstotkov mladih poroča o prejemu takšne slike. Med pošiljatelji takšnih slik je bilo v letu 2011 več dečkov kot deklic. Kar 7 % mladih poroča o izkušnji, da se je nekdo predstavljal kot mlad, na koncu pa se je izkazalo, da gre za starejšo, odraslo osebo. Sicer je cilj raziskave poiskati izkušnje slovenskih otrok, mladih in staršev, ki tehnologijo uporabljajo v vsakdanjem življenju. Ob tem je cilj raziskave obveščanje in osveščanje posameznikov o varni spletnih tehnologij v Sloveniji (Lobe in Muha 2011, 13). Poleg slovenske raziskave Mladi na netu v Sloveniji poteka tudi raziskava EU Kids Online, ki jo za London School of Economics izvajajo tudi v Sloveniji.

Na tej točki bom zaključil s teoretskim delom in prešel na empirični. Sovražni govor in druge škodljive vsebine nosijo posledice, ki zaznamujejo vsakega posameznika. Skozi teorijo sem ugotovil, da so se določeni posamezniki že večkrat srečali s problemom sovražnih, škodljivih vsebin, nekateri pa se niso ali so se s takimi vsebinami srečali manjkrat. Da bi preveril, s kakšnimi težavami se pri uporabi spleta srečujejo slovenski mladostniki, sem izvedel fokusne skupine. Več o izvedbi in rezultatih sem zapisal v prihodnjem poglavju.

5 Metodologija

Metodologija, ki sem jo izbral za diplomsko nalogo, so fokusne skupine, izvedene med dijaki različnih srednjih šol. Zaradi logističnih zahtev sem izbral online fokusne skupine med mladostniki, starimi med 15 in 18 let. V naslednjih točkah bom predstavil nekaj teoretskih pojmov in opredelitev fokusnih skupin ter bistvene prednosti in slabosti, ki jih te imajo.

5.1 Fokusne skupine

5.1.1 Fokusne skupine kot kvalitativna metoda

Morgan (1997, 6) opredeljuje fokusne skupine kot »raziskovalno tehniko, ki zbira podatke prek skupinske interakcije na temo, ki jo določi raziskovalec«. Gre za diskusije v skupini, pri katerih določi temo spraševalec. Skupina je »fokusirana« tako, da se osredotoči na določeno vprašanje, ki ga skuša odgovoriti na podlagi dela v skupini. V družboslovju Morgan (1997, 7–8) opredeljuje dva različna načina za pridobivanje podatkov, in sicer opazovanje udeležencev in odprti intervjuji, ki so bolj značilni za zbiranje podatkov o posameznikih. Fokusne skupine so tehnika, ki združuje oboje, saj omogočajo, da dostopamo do podatkov, ki jih z uporabo ene metode ne bi mogli zbrati.

Moderator ima pri fokusnih skupinah bistveno vlogo. Ta mora biti za uspešno fokusno skupino zelo dobro pripravljen. Pripraviti mora prostor, v katerem bo skupina potekala, in proces zbiranja podatkov čim bolj neopisno spremljati in kontrolirati. Moderator ne sme vplivati na izid (Large in Beheshti 2002, 80).

Morgan (1997) poudarja, da ne moremo potegniti jasne meje med formalnimi in neformalnimi skupinskimi intervjuji, medtem ko drugi raziskovalci ločijo fokusne skupine zaradi njihove formalnosti od drugih načinov raziskovanja. V veliko primerih je stopnja formalnosti odvisna od odnosa raziskovalca in konteksta, v katerem izvajamo fokusne skupine. O tem govori tudi Morgan (1997, 7): »Uporaba bolj oziroma manj formalnega pristopa bo odvisna od raziskovalčevih ciljev, narave raziskovalnega okolja in reakcije udeležencev na raziskovano temo.« Pomembna kriterija pri razlikovanju fokusnih skupin sta velikost skupine in prostor, v katerem bomo fokusne skupine izvajali.

Ker sem tradicionalne offline fokusne skupine že izvajal, sem se v diplomskem delu odločil za online fokusne skupine. Te so lahko izvedene v »real time«, kar pomeni, da so vsi udeleženci prisotni pri pogovoru istočasno, pogovor pa poteka s pomočjo orodja za neposredno sporočanje. Ta način omogoča hitro odzivnost udeležencev, hkrati pa onemogoča določanje komuniciranja med sogovornikoma. Ni čisto jasno, komu kdo odgovarja (Morgan in Lobe, 2010).

Drugi način online fokusnih skupin je »non-real time« fokusna skupina. Ta poteka z zamikom med odgovori. Pravimo ji tudi asinhrona fokusna skupina. Vsa sporočila se shranjujejo, udeleženci skupine imajo možnost odgovarjanja na vprašanja kadarkoli. Ta način ima številne prednosti, kot so neodvisnost časovne cone, neodvisnost od tipkarskega znanja. Omogočajo pridobivanje izčrpnih in reflektivnih odgovorov (Morgan in Lobe 2010). Kar se tiče udeležencev pri online fokusni skupini, se jih izbira na podlagi raziskovalnega problema. Dobro je, če so udeleženci homogeni, hkrati pa tudi demografsko različni. Število udeležencev bistveno vpliva na kakovost fokusnih skupin, saj gre za zelo hitro preskakovanje tem. Osiromašena je vloga moderatorja. Kdor tipka hitreje, lahko preglasi počasne. Ko določamo optimalno število udeležencev, moramo pri online fokusnih skupinah upoštevati tudi hitrost tipkanja udeležencev (Morgan in Lobe 2010).

V offline fokusnih skupinah omejitve udeležencev ni. Zaradi bolj pristne izkušnje je priporočljivo manjše število. Ob raziskovanju se nam postavljajo vprašanja, kako lahko preprečimo nepotrebni in odvečni udeležencem, da se udeležijo diskusije, kako lahko prekinemo takšno diskusijo ter kako naj ravnamo s preobremenjenimi diskusijami (Lobe 2016).

Prednosti, zaradi katerih sem se odločil za izvedbo fokusnih skupin (ob tem, da so mi predstavljale izziv), so še nižji stroški izvedbe, lažja rekrutacija udeležencev in navidezno zmanjšanje fizične oddaljenosti. Glavna slabost takšne skupine je to, da lahko moderator hitro izgubi nadzor nad skupino in njeno dinamiko, kar je najpomembnejša značilnost fokusnih skupin (Morgan in Lobe 2010).

5.1.2 Priprava fokusne skupine

Prvi korak pri izvedbi fokusne skupine, ne glede na to, ali gre za »online« ali »offline« fokusne skupine, je izbira udeležencev. Ta je ključna za uspeh fokusne skupine in kakovost rezultatov. Pozorni moramo biti tudi na raznolikost članov, in sicer zaradi posledično raznolikih odgovorov, ki jih želimo za ustvarjanje kvalitetnejših zaključkov. Skupine tudi ne smejo biti preveč heterogene (raznolike), saj lahko razlike pripeljejo do nesoglasij v skupini in posledično poslabšajo izvedbo zaradi raznolikosti mnenj, ki jih ni mogoče združiti v logične zaključke (Morgan in Lobe 2010).

5.2 Raziskovalno vprašanje

V prvem delu naloge sem predstavil različne definicije in poglede avtorjev na pomen in nevarne posledice škodljivega in nasilnega govora ter sovražnih vsebin. V zadnjem času se vsaj v mednarodnih raziskavah, kot je na primer EU Kids Online, omenja tudi spletni

ekstremizem. Zanimalo me bo, ali je ta pojav značilen tudi pri rabi spleta med mladostniki v Sloveniji. Iz prebranega je razvidno, da so definicije in sankcije zelo različne. Celo zakonodaja, ki je postavljena s strani strokovnjakov na najvišji ravni, je deljena. V nekaterih posameznih primerih je težko presoditi, ali gre za sovražne vsebine ali ne. Določni avtorji poudarjajo, da sovražne vsebine ne pomenijo nič slabega, temveč omogočajo reševanje določene problematike, ki je ob ne izpostavljanju takšnih vsebin ne bi zaznavali.

Ob vsem prebranem gradivu in vseh definicijah se mi poraja raziskovalno vprašanje, kako mladi razumejo sovražne in škodljive vsebine oziroma ali se z njimi soočajo, ali se srečujejo z radikalizacijo na spletu. Ob tem me zanima, kakšna je izkušnja mladih pri uporabi svetovnega spleta, kakšne možnosti jim ta ponuja, da lahko razumemo, ali so sovražne vsebine res problem, s katerim bi se morali pospešeno ukvarjati.

5.3 Izbira vzorca in izvedba

Online fokusne skupine sem opravil prek orodij za neposredno sporočanje, ki omogočajo sinhrono komunikacijo med udeleženci. Dijaki, ki so sodelovali pri fokusni skupini, so bili razporejeni v tri skupine, in sicer ena je zajemala dijake med 15. in 16. letom starosti, dve skupini pa sta vključevali dijake med 16. ter 18. letom starosti. Udeleženci so bili izbrani naključno in prihajajo iz različnih okolij. Tako sem jih izbiral tudi zaradi tega, da se zmanjša učinek poznavanja udeležencev. Če bi izbiral med sošolci, obstaja nevarnost, da o kateri izmed težav ne bi želeli poročati. Vsaka skupina je imela 3 udeležence. Vsaka skupina je trajala eno uro in pol brez odmora. Zbiranje je potekalo 12. septembra 2016.

Najprej sem izvedel eno fokusno skupino z mladostniki med 15. in 16. letom starosti ob 15. uri, nato naslednjo ob 17. uri, ki je potekala med mladostniki, starimi med 16 ter 18 let. Zadnja skupina je potekala v večernih urah, v njej so sodelovali posamezniki prav tako med 16. in 18. letom.

Fokusne skupine sem prvič izvajal preko spleta, večkrat pa sem že izvajal skupine, ki so bile v fizičnem prostoru, in sicer med srednješolci. Pri skupinah, izvedenih preko spleta, sem moral biti posebej pozoren na to, da so udeleženci res ostali anonimni. To sem zagotovil tako, da nisem beležil zgodovine klepetov. Za ne beleženje sem prosil tudi vse udeležence fokusne skupine. Prav tako sem za potrebe fokusnih skupin uporabil fiktivna imena za udeležence tudi pri analizi rezultatov fokusnih skupin.

Pred izvedbo fokusne skupine sem si pripravil okvirna vprašanja, ki so mi pomagala pri vodenju diskusije in vračanju fokusa na temo, ki me je pri raziskovanju zanimala.

5.4 Analiza fokusnih skupin

Za večjo preglednost in primerjavo vsebin sem fokusne skupine analiziral po vsebinskih sklopih, ki sem jih raziskoval med mladostniki. Najprej so me zanimale navade glede uporabe spleta, nato sem pogovor vodil proti konkretnim izkušnjam, ki jih mladostniki imajo pri uporabi spleta. Citate, ki sem jih vključil v analizo, bom označeval v formatu FS1 (med 16. in 18. letom), FS2 (med 15. in 16. letom) in FS3 (med 17. in 18. letom), ki so oznake za fokusno skupino, v kateri je udeleženec sodeloval, ter H1, H2 in H3, ki predstavljajo oznako posameznega udeleženca.

5.4.1 Navade mladostnikov pri uporabi spleta

Prvo vprašanje je mladostnike spraševalo po tem, kaj počnejo najpogosteje na spletu. Skoraj vsi dijaki, ki so sodelovali v raziskavi, so poročali, da splet uporabljajo za brskanje po družbenem omrežju Facebook. O uporabi tega je poročalo sedem mladostnikov. Facebook jim je všeč, ker na njem lahko zasledijo različne vsebine od novic do klepeta v skupini, ki jo imajo s sošolci. Poleg Facebooka nekaj udeležencev uporablja tudi Instagram in Snapchat. Internet jih nekaj uporablja za krajšanje dolgčasa.

FS1-H1: *»Sm H1, največkrat berem novice, Facebook, pogovarjanje po spletu ipd«*

FS2-H2: *»Intrnet uporablam za pomocpri domacih nalogih,predstavitve,fb,musko in krajsanje dougcasa«*

FS1-H3: *»Glede interneta pa sem najvec na facebooku, berem mladino ali pa gledam filme in serije.«*

FS2-H2: *»Sm H1 in uporablam internet najveckrat za pomoc pri pisanju domacih nalog, pa poslusanje muske,pa fb«*

Poleg Facebooka dijaki splet uporabljajo za šolske naloge in iskanje informacij. To se sicer pojavlja v redkejših primerih kot uporaba družbenih omrežij. Z iskanjem informacij pojasnijo, da gre za iskanje gradiv za pomoč pri domačih nalogah.

FS2-H1: *»Sm H1 in uporablam internet najveckrat za pomoc pri pisanju domacih nalog, pa poslusanje muske,pa fb«*

FS3-H3: *»informiram se o dogajanju in pa klepetam Mogoče spremljam svoje vzornike :D«*

Najpogosteje stik s prijatelji in znanci vzdržujejo preko Facebooka in drugih orodij za neposredno sporočanje. Na Facebooku po poročanju večinoma berejo objave in manj objavljajo svoje. Nekateri za neposredno sporočanje uporabljajo tudi aplikaciji Whatsapp in

Viber. Manj jih je poročalo o družbenem omrežju Snapchat. Nekateri udeleženci dodajajo še uporabo Tumblrja.

FS1-H3: *»Jaz se pogovarjam z prijatli al pa berem kake objave«*

FS3-H3: *»Tko ja spremljanje aktualnih zadev in bit v stiku z ljudmi«*

Aktivnost, ki je bila prisotna pri veliko udeležencih, je tudi spletno nakupovanje ne glede na starost udeležencev.

FS1-H2: *»Preko spleta tudi narocam stvari ali pa potegnem dol kaksen film.*

FS2-H2: *»Narocujem stvari...«*

5.4.2 Osebneprijetne izkušnje udeležencev pri rabi spleta

V fokusnih skupinah sem glede na to, da so udeleženci največkrat omenili Facebook, pogovor pričel ravno z neprijetnimi izkušnjami pri uporabi le-tega. Moje vprašanje je bilo, ali so v zadnjem času zaznali kaj drugačnega, nenavadnega na tem družbenem omrežju.

Skupini udeležencev, starih med 17 in 18 let, sta poročali o ponudbah za službe, ki temeljijo na mrežnem marketingu, ki so jih jim poslali večinoma neznanci. En primer takšne ponudbe je bil s strani prijatelja. Več udeležencev omenja tudi sporočila, na katera se v večini primerov niso odzvali.

FS1-H3: *»Enkrat mi je neko podjetje ponudilo službo preko računalnika«*

FS1-H1: *»ponudba za sluzbo (podobn kt herbalife) pa pac prosnje za prijateljstvo od ljudi k jih prvic vids«*

FS1-H2: *»ubistvu ne za sluzbo me je prosu prjatu«*

Nadalje sem udeležence povprašal po izkušnjah s Facebookom. Vprašanje je bilo, ali se jim še kaj zdi neprimerno na Facebooku. V več skupinah so udeleženci govorili o lažnih profilih, ki so jih dodajali, v nekaterih primerih celo o vdoru v profil na Facebooku. Omenili so tudi neprimerne komentarje, ki so jih videli pri drugih uporabnikih. Zmotilo jih je tudi žaljenje, ki so ga zaznali.

FS1-H3: *»Sošolko je dodal fake profil, ki ji je nekaj časa pisal. Ampak ga je potem itak blokirala«*

FS2-H2: *»Udrli so v fb«*

FS2-H3: *»Sosolko je dodal fake profil, ki ji je nekaj casa pisal. Ampak ga je potem itak blokirala«*

Udeleženci, ki so sodelovali v fokusnih skupinah, so imeli različno število sledilcev na družbenih omrežjih. Zanimalo me je, koliko od prijateljev, ki jih imajo na Facebooku, poznajo osebno. Kar se tega tiče, so odgovarjali različno. Nekateri starejši mladostniki imajo manj Facebook prijateljev in te večinoma poznajo tudi osebno, mlajši pa poročajo o višjem številu prijateljev in posledično višjem številu takšnih, ki jih osebno ne poznajo.

FS3-H3: *»v realnem večino vsaj približno vem kdo so«*

FS3-H1: *»Neki je takih, k jih ne ja«*

Kot škodljive mladostniki, ki so poročali o uporabi Snapchata, opredelijo posnetke in fotografije alkohola in drog. Te prejmejo največkrat od prijateljev. Nekateri tega niso dojemali kot nekaj škodljivega. O nezaznavanju »škodljivega« poročajo tudi glede branja komentarjev na spletnih straneh in novičarskih portalih. Vsebine sprva naj ne bi bile škodljive po njihovem mnenju. S Snapchatom povežejo tudi besedo »sexting«. Gre za sporočila, ki vsebujejo pomanjkljivo oblečene ljudi na fotografijah ipd.

FS1-H2: *»Snapchat verjetno (alkohol, trava)«*

FS3-H2: *»Večkrat kdo objavi kakšne slike žurov... alkohola«*

FS3-H2: *»Ne vem. mogoče pa se mi najprej ni zdelo škodljivo«*

Na internetu so se srečali tudi z neresničnimi informacijami, ki so jih jemali kot škodljive. Izpostavili so tudi laži, ki se širijo na spletu in so jih kot takšne tudi prepoznali.

FS3-H3: *»Neresnične novice. Ker si ustvariš napačno mnenje o nekom. Ubistvu si ti slab, ker maš mnenje na podlagi nepreverjenih govoric«*

FS3-H2: *»ali pa mogoče širjenje laži«*

Starejši mladostniki problematizirajo družbeno omrežje Tumblr. Tam naj bi zaznali neprimerne vsebine v obliki golih fotografij ipd., ki na prvi pogled niso videti kot takšne.

FS1-H2: *»Na Tumblr-u ogromno razgaljenih fotografij ampak so kake umetniške pa se ne zdi tako neprimerno kot drugje ..«*

Nekateri izpostavijo tudi vpliv škodljivih vsebin na ljudi, ki se nahajajo v njihovem življenjskem okolju. Udeleženci poročajo o neljubih dogodkih, ki so se zgodili njihovim prijateljem, znancem ali sorodnikom. Omenjajo nekaj sošolcev, ki so svoje razgaljene fotografije pošiljali prek Snapchata, in sošolko, ki je na Youtubu objavila video in postala

tarča posmeha. V eni izmed skupin poročajo tudi o sošolki, ki se je posnela med plesom, medtem ko je bila gola, in ta posnetek je zaokrožil med ljudmi.

FS1-H1: *»enkrat je sosolc na snapu dau sliko svoje "mošnje" ponesrec«*

FS1-H3: *»Ja, ena prijateljica je objavila pred kar nekaj leti video na Youtube in jo zaradi tega se danes zafrkavajo ..«*

FS1-H2: *»mogoče trava in sextig«*

5.4.3 Splošne nevarnosti, ki jih mladostniki srečujejo na spletu

Tretji del fokusnih skupin je mladostnike spraševal po izkušnjah z grožnjami na internetu, ki se jim zdijo še posebej problematične. Tu sem se osredotočil na vse grožnje, ki so se jih mladostniki uspeli spomniti. Ker smo prejšnji del pri vseh treh skupinah zaključili z Youtubom, sem naslednji del pričel z obravnavanjem tveganj na Youtubu.

Tu se pojavijo različni pogledi na Youtube. Mladostniki opozorijo, da se nanj lahko prijavi kdorkoli ne glede na starost, ker je kanal mogoče prelistati z vnosom neresničnih podatkov.. Omenjajo, da je na Youtubu veliko razgaljenih posnetkov, psihičnih risank, posnetkov ipd. Udeleženci v FS3 omenjajo tudi posnetke, ki so bili žaljivi, so imeli elemente, ki so žalili ljudi na podlagi osebnih okoliščin. Omenjajo tudi posnetke pretepanja. To omenjajo tudi v kontekstu nedavne migrantske krize.

FS1-H2: *»Ogromno ful osebnih izpovedi, tudi kaki razgaljeni posnetki, neke psihicne risanke ki totalno poneumljajo ljudi itd«*

FS3-H1: *»Ob prehajanju migrantov je blo tega resno veliko. Že v običajnih debatah se izpostavljajo mnenja, ki so lahko žaljiva in tega je bilo velik«*

Youtube se v eni izmed skupin pojavi tudi kot orodje, s pomočjo katerega se širijo ideali o tem, kako naj bi kdo izgledal in se obnašal.

FS2-H1: *»pac te posnetki kak mors bit pac suh pa lep pa posnetki z mejk upom pa pac ful skodijo najstniccam«*

FS1-H2: *»ena prijateljica je objavila pred kar nekaj leti video na Youtube in jo zaradi tega se danes zafrkavajo ..«*

Skozi pogovor so udeleženci pričeli omenjati Facebook. Pri Facebooku na splošno se jim najbolj problematična zdi kraja identitete. To se je mladostnikom zdelo ne glede na starostno skupino problematično zato, ker se lahko oseba, ki ukrade identiteto, predstavlja kot nekdo

drug in oškoduje tistega, za katerega se predstavlja. Vdor v profil se jim zdi problematičen tudi zaradi tega, ker se omogoči dostop do zasebnih podatkov, sporočil ipd.

FS2-H1: *»Kr lahko objavljajo neprimerne stvari pod tvojim imenom, pa berejo sporočila«*

FS2-H2: *»Pišejo neprimerne stvari prijateljem ali po celotni strani....zamneajo geslo prevzamejo tvojo indoteto ti fb zbrisejo preberejo zasebne podatke....«*

Omenjena je tudi »škodljiva propaganda«, namenjena manjšinskim družbenim skupinam. Ta po mnenju udeležencev nastane zaradi nestrpnosti do drugačnih, v veliko primerih do tujcev. Pojavlja se na različnih spletnih mestih. Govorili so o primerih takšnih vsebin, ki se lahko nahajajo na različnih spletnih mestih. Opozorili so, da je bilo nekaj sošolk žrtev takšnega govora. Posledično so udeleženci povedali, da so bile te osebe tarče obrekovanj, laži ...

FS3-H2: *»Propaganda, včasih se govori o teorijah zarote veliko je nasilja«*

FS3-H3: *»Par sošolk pa tut neki drugih zarad nacionalnosti«*

Poročajo tudi o nadležnosti spletnih oglasov, še posebej pred pričetkom videov na Youtubu in na drugih straneh, ker naj bi ti oglasi trajali predolgo in bili naj bi preveč vsiljivi.

FS2-H1: *»moti me da trajajo preveč časa pa se zmer prkažejo«*

FS2-H2: *»Motjo me oglasi pred zacetkom videja na yt«*

5.4.4 Ravnanje ob srečanju s škodljivimi vsebinami

V predzadnjem delu me je zanimalo, kdo bi bil prva opora mladostnikov ob srečanju s takšnimi vsebinami, komu bi povedali najprej in/ali bi to bili organi formalnega pregona ali bi takšna dejanja zaupali samo bližnjim, za odpravo pa ne bi poskušali poskrbeti.

Mladostniki, ki so sodelovali v raziskavi, so odgovarjali različno. Komu bi povedali, kaj se je zgodilo njim ali njihovim prijateljem/vrstnikom, je odvisno od tega, za kakšen primer neprimernih vsebin bi šlo.

Sodelujoči mladostniki so večinoma poročali, da bi najprej težavo sporočili prijateljem, nato staršem, zelo malo bi jih to prijavilo na policijo.

FS3-H3: *»Verjetno bi povedal staršem ali prijateljem. Odvisno.... Če bi koga pretepli pa policiji«*

FS3-H1: *»Če je bol resno pa ja mogoče poveš naprej v šoli al neki«*

5.4.5 Preprečevanje neželenih dogodkov na spletu

Najbolj pogost način za preprečevanje dostopa sovražnih vsebin do njihovih računalnikov, računov in osebnih podatkov so mladostniki videli v tem, da si vse uporabniške račune nastavijo na najvišjo raven zasebnosti. Hkrati naj ne bi med svoje prijatelje sprejemali ljudi, ki jih ne poznamo/poznajo.

FS1-H2: *»Na žalost ne. Razen da povsod res sprejmes samo prijatelje, ki jih osebno poznas«*

FS3-H1: *»Profil mas cim bolj na private nastavljen«*

Drugi način, ki je bil predlagan, je menjava gesel na spletnih mestih, s čimer otežimo zlorabo. Nekateri udeleženci ne bi več uporabljali Facebooka, če bi jim ta uporabniški račun bil odtujen. Eni udeleženci govorijo, da je popolna preprečitev takšnih dejanj skoraj nemogoča, saj je na internetu lahko vsakdo anonimen in lahko izkoristi priložnost.

5.4.6 Organizacije, ki se borijo proti škodljivim vsebinam na slovenskem spletu

V zadnjem delu fokusnih skupin sem želel preveriti, kakšna je osveščenost mladostnikov glede ukrepov, ki se jih lahko poslužijo v primeru, da postanejo tarča spletnih napadalcev.

V FS1 ni noben izmed udeležencev poznal organizacij, ki se ukvarjajo z omejevanjem sovražnega govora. O takšnih vsebinah so se mladostniki pogovarjali doma, pa tudi v šoli. Omenili so tudi, da so na to temo dobili tudi zloženke. Prav tako v FS2 niso poznali organizacij, ki se bi s tem ukvarjale. Tudi tu poročajo o dejavnostih in pogovorih, ki so jih na to temo imeli v šoli. Pri FS3 so udeleženci že slišali za možnost prijave pristojnim organizacijam. Omenijo Safe.si. Izpostavi se možnost prijave lažnih profilov na Facebooku in drugih spletnih družbenih omrežjih.

FS1-H2: *»Pri posameznih predmetih ne, dobimo pa kaksne brosure ali pa je organizirano predavanje na to temo«*

FS1-H3: *»Drugace pa mam v soli kaka predavanja na to temo«*

5.5 Povzetek analize fokusnih skupin

Mladi so pri fokusnih skupinah v največ primerih poročali, da internet uporabljajo za Facebook, v splošnem torej za informiranje in komuniciranje s prijatelji in sošolci.. V vseh treh skupinah so mladostniki poročali o uporabi interneta kot o pripomočku za razvedrilo. Poleg Facebooka nekateri internet uporabljajo za dostopanje do drugih družbenih omrežij (Twitter, Tumblr, Instagram). Za neposredno sporočanje in vzdrževanje stikov uporabljajo tudi Whatsapp in Viber, nekateri tudi Snapchat. Po izsledkih fokusnih skupin mladostniki

večkrat berejo objave drugih, kot objavljajo svoje objave. Nekateri so poročali tudi o tem, da internet uporabljajo za nakupovanje preko spleta. Tega uporabljajo tudi za pomoč pri domačih nalogah.

V več primerih sem zasledil, da so udeleženci relativno hitro prepoznali lažne profile na družbenem omrežju Facebook in ustrezno ukrepali. Lažne profile so mladostniki navajali kot eno najbolj nevarnih groženj zaradi kraje identitete. Na Facebooku imajo sicer različno število prijateljev, nekateri poznajo večino svojih prijateljev, medtem ko drugi ne. Kot negativno izkušnjo navajajo prejemanje sporočil z različnimi vsebinami s strani različnih neznancev. Kar se tiče drugih škodljivih vsebin, so poročali o fotografijah pomanjkljivo oblečenih mladostnikov ter fotografijah alkohola in prepovedanih drog. V nekaterih primerih naj se bi te pojavljale tudi v obliki prikritih sporočil/vsebin. Problematizirali so uporabo Youtuba, ki z različnimi vsebinami vpliva na sovrstnike. Youtube jim predstavlja problem tudi zaradi izkušenj, ki so jih imeli njihovi prijatelji. Nekaj mladostnikov je kot škodljive vsebine označilo vsebine, ki so diskriminirale ali žalile določene posameznike ali družbene skupine. Nekaj mladostnikov je poročalo tudi o trpinčenju sošolk/sošolcev.

Kot primerni, a kratkoročni rešitvi vidijo zamenjavo gesel in prenehanje uporabe družbenih omrežij, predlagajo pa tudi filtriranje prijateljev na družbenih omrežjih in namenjanje posebne pozornosti odpiranju vsebin, ki bi lahko bile škodljive. Zadnji sklop vprašanj je spraševal po poznavanju organizacij, ki se borijo proti pojavu sovražnih vsebin in za regulacijo le-teh. Mladostniki večino organizacij ne poznajo, več o varni uporabi interneta so slišali pri različnih predmetih v šoli in med pogovorom z vrstniki in doma.

Fokusne skupine so se izkazale kot primerna metoda za raziskovanje tematike, predvsem zaradi dinamike pogovora in različnosti mnenj, ki so jih poročali mladostniki. Najtežje je bilo opraviti prvo fokusno skupino, saj sem se tudi sam moral prilagoditi skupinski dinamiki in učinkom neposrednega sporočanja. Nekatere skupine so pokazale več dinamike in so ponudile bolj raznolike odgovore kot druge. Vseeno pa sem uspel od vseh skupin pridobiti zelena stališča in izkušnje.

6 Sklep

V prvem delu pričujočega diplomskega dela sem želel raziskati, kakšni so razlogi za škodljive, sovražne in tudi v skrajnem primeru ekstremistične vsebine na svetovnem spletu in izven njegovih okvirov. Po mnenju avtorjev s področja psihologije in komuniciranja sovražni govor ni neposredno povezan s tem tremi pojmi ampak ti so po navadi povod ali pospeševalnik za kršitev svobode in pričetek sovražnega govora.

V drugi polovici sem skušal najti vse ali vsaj večino ukrepov za zmanjševanje in omejevanje takšnih vsebin. Iz vseh prebranih virov sem lahko razbral, da je slovenska zakonodaja »omejena« in regulirana s strani več drugih mednarodnih pogodb, ki so nadrejene. Med pravnimi strokovnjaki in strokovnjaki, ki delujejo na področju komuniciranja in socialne psihologije ni enoznačne definicije za sovražne vsebine, niti za svobodo govora. Oba pojma ostajata odprta in se glede na prebrano »odpreta« v kontekstu sankcioniranja in omejevanja samo takrat, kadar je to res nujno potrebno. Menim, da bo potrebno še veliko časa, da bodo te vrste vsebine omejene. Bolj smiselna in tudi verjetna možnost je, da posamezniki med sabo presodimo kakšna komunikacija je ustrezna in kakšna ne, ter na podlagi tega presodimo o svojih dejanjih. Včasih je moralna drža pomembnejša od prisile, ki jo med ljudstvo spravi pravna stroka.

Na mednarodni ravni težko govorimo o enotni rešitvi, ki bi zagotavljala boj proti sovražnemu govoru, ne glede na to, da je pred šestdesetimi leti v veljavo stopila Splošna deklaracija človekovih pravic. Kot sem zapisal že v teoretskem delu, so evropske države mnogo bolj stroge na področju sankcioniranja sovražnega govora in škodljivih vsebin kot npr. ZDA. V vsakem primeru pa se mora pojasniti mogoč poseg v svobodo posameznikovega govora, če do tega pride. Širitev svetovnega spleta je razširila posledično tudi razlike med zakonodajami nacionalnih držav na področju urejanja sovražnega govora.

Ugotovil sem, da je na področju Republike Slovenije sovražni, škodljivi govor zakonsko prepovedan. Ugotovil sem namreč, da se takšne vsebine v RS velikokrat zaradi pomanjkanja sodne prakse na tem področju interpretirajo napačno ali pa do sankcij sploh ne pride. Se pa na tem področju pospešeno pripravljajo regulative in v kratkem lahko pričakujemo rešitev tega problema vsaj v malo večjem obsegu, kot je ta trenutno. Do tedaj smo glavni regulatorji sami skupaj z iniciativami, ki delujejo proti takšnemu govoru, in moderatorji spletnih mest, ki skušajo neprimerne vsebine odstraniti kar se da hitro po njihove nastanku. Zaradi hitrega razvoja spleta in povečevanja družbenih razlik iz različnih socio-demografskih razlogov se število primerov nasilnih in škodljivih vsebin veča.

Osnovni problem pri zaznavi sovražnega govora s strani povprečnega državljana, tudi kadar se postavimo v percepcijo posameznika, temelji na samoodločanju o tem, ali gre za škodljive vsebine in sovražni govor ali ne, ter na tem, ali bomo s takšno komunikacijo nadaljevali ali jo označili kot neprimerno. Poleg sodne prakse in ustrezne zakonodaje lahko pri zmanjševanju sovražnih in škodljivih vsebin pomagata le še urejena družba in občutek moralne odgovornosti vsakega posameznega državljana.

V diplomskem delu sem se osredotočil na najstnike med 15 in 18 let, saj so ti najbolj podvrženi tem vrstam vsebin, hkrati so intenzivni uporabniki spleta. Fokusne skupine, kot metoda preučevanja so pokazale skladnost predpostavk o pojavljanju sovražnih vsebin med mladostniki na spletu v Sloveniji. Več praktičnih izkušenj imajo mladostniki, ki so bili del fokusnih skupin med 16. in 18. letom. Takšen rezultat je bil pričakovan, saj sem predvideval, da mladostniki v drugi polovici srednješolskega izobraževanja uporabljajo več tehnologij in spletnih storitev ter so tako bolj izpostavljeni različnim vsebinam. Zanimivost, ki sem jo izsledil v empiričnem delu je, da mladostniki niso bili veliko v stiku s ekstremističnimi sporočili. Osebno mi je to deluje spodbudno, saj pomeni, da se slovenski najstniki na spletu ne srečujejo z vsemi škodljivimi vsebinami, ki jih srečujejo njihovi vrstniki v Evropi.

Ne glede na to, da se mladostniki zavedajo nevarnosti, ki jih nosita sovražni govor in škodljive vsebine na spletu, jih bi zelo malo prenehalo z uporabo spletnih socialnih omrežij. Tu se lahko ozremo na začetek naloge in sklenemo krog, da internet neglede na svoje dobre ali slabe učinke predstavlja del posameznikovega delovanja na več področjih, posameznik sam pa se mora zavedati, kje so njegove meje in tudi do kod segajo pravice drugih posameznikov v razmerju z njim samim.

7 LITERATURA

1. *Anti-Defamation League*. Dostopno prek: <http://www.adl.org/> (28. avgust 2016).
2. Boynton, S. Robert . 2000. *New Media May be Old Media's Savior*, <http://www.cjr.org/year/00/2/boynton.asp> (25. avgust 2016)
3. Clark, Lauren. 2009. Focus Group Research With Children and Youth. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing* 14 (2) 152–154.
4. Cowan, Gloria, Miriam Resendez, Elizabeth Marshall in Ryan Quist. 2002. Hate speech and constitutional protection: Priming values of equality and freedom. *Journal of Social Issues* 58 (2): 247–263.
5. Cohen-Almagor, Raphael. 2005. *Speech, media, and ethics: The limits of free expression, freedom of the press and the public right to know*. Dostopno prek: <http://www.palgraveconnect.com/pc/doifinder/view/10.1057/9780230501829> (25. avgust 2016).
6. Devetak, Silvo. 2006. Ali je diskriminacija v Sloveniji ne le pravno-realni, ampak tudi politični in varnostni problem? *Diskriminacija na etični in verski osnovi v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 5–12. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etične in regionalne študije.
7. Delgado, Richard in David Yun. 1994. *Pressure Valves and Bloodied Chickens: An Analysis of Paternalistic Objections to Hate Speech Regulation*. *California Law Review* 82 (4): 871–892.
8. *Dangerous speech project*. Dostopno prek: <http://dangerousspeech.org/> (30. avgust 2016).
9. EU Kids Online. 2014. *Findings, Methods, Recommendations*. London: The London School of Economics and Political Science.
10. Hawdon, James, Atte Oksanen in Pekka Räsänen. 2015. *Online Extremism and Online Hate: Exposure among Adolescents and Young Adults in Four Nations*. *Nordicom-information*. 37 (3–4). Dostopno prek: http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/nordicom-information_37_2015_3-4_29-37.pdf (25. avgust 2016).
11. Kozinc, Nina. Nekateri elementi strukturne nestrpnosti v Sloveniji. V *Mi in Oni. Nestrpnost na slovenskem*, ur. Vesna Leskovšek, 97–109. Ljubljana: Mirovni inštitut.
12. Kogovšek, Neža in Brankica Petkovič. 2007. O diskriminaciji. *Priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
13. Leskošek, Vesna. 2005. Uvod: Med nestrpnostjo in sovraštvom. V *Mi in Oni. Nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskovšek, 81–95. Ljubljana: Mirovni inštitut.

14. Large, Andrew in Jamshid Behesti. 2002. Focus Groups with Children: Do they work? *Canadian Journal of Information and Library Science* 26 (2–3): 77–89.
15. Lippmann, Walter. 1922. *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace and company.
16. Lobe, Bojana in Sandra Muha. 2011. *Internet v vsakdanjem življenju slovenskih otrok in mladostnikov*. Ljubljana: FDV.
17. Lederer, Laura in Richard Delgado. 1995. *The Price We Pay: The Case Against Racist Speech, Hate Propaganda, and Pornography*. New York: Hill and Wang.
18. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2009*. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Letno_porocilo_Varuha_za_2009.pdf (25. avgust 2016).
19. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic RS za leto 2014*. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2014_-_SLO_-_dvostr_-_web.pdf (25. avgust 2016).
20. Matsuda, Mari. J. Charles R. Lawrence III., Richardo Delgado in Kimberle Williams Crenshaw. 1993. *Words that wound: Critical race theory, assaultive speech, and first amendment*. Boulder: Westview Press.
21. *Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/zagovornik/diskriminacija/ (29. avgust 2016).
22. *Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*. 1965. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/I_CERD_-_Mednarodna_konvencija_o_odpravi_vseh_oblik_rasne_diskriminacije.pdf (26. avgust 2016).
23. *Mladinski svet Slovenije*. Dostopno prek: <http://mss.si/sovrazni-govor-ne-sme-imeti-mesta-v-druzbi/> (27. avgust 2016).
24. Morgan, L. David. 1997. *Focus groups as qualitative research*. London: Sage Publicatons.
25. Nielsen, Laura Beth. 2002. Subtile, Persvasive, Harmful: Racist and Sexist Remarks in Public as Hate Speech. *Journal of Social Issues* 58 (2). Dostopno prek: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1540-4560.00260/pdf> (27. avgust 2016).
26. Post. Robert C. 2012. *Democracy, expertise, and academic freedom: a first amendment jurisprudence fort he modern state*. London: Yale University Press.

27. *Statistični urad Republike Slovenije*. <http://www.stat.si/StatWeb/prikazinovico?id=5509&idp=10&headerbar=8> (9. avgust 2016).
28. Splichal, Slavko. Od »sumne sreče« h kultiviranemu razglabljanju: Bentham in Kant o načelih javnega komuniciranja. *Teorija in praksa* 40 (6): 985–1011.
29. *Spletno oko*. Dostopno prek: <http://safe.si/spletno-ok/kdo-smo-0> (29. avgust 2016).
30. Teršek, Andraž. 2006. *Referat na mednarodni konferenci Besede so dejanja, govor jih poganja – diskriminatorni in sovražni govor, Svoboda izražanja – Nепrepričljivo varovana in zlorabljana?*. 27. septembra. Ljubljana, Slovenija.
31. --- 2007. *Svoboda izražanja: v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice in slovenski ustavno sodni praksi*. Ljubljana: IDCSE.
32. Trošt, Matjaž. 2003. *Izzivi spletnega novinarstva*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/internet/> (25. avgust 2016)
33. Ule, Mirjana. 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: FDV.
34. *Ustava republike Slovenije (URS)*. Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <https://zakonodaja.com/ustava/urs/39-clen-svoboda-izrazanja>.
35. *Varuh človekovih pravic*. 2016. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/> (28. avgust 2016).
36. Walker, Samuel. 1994. *Hate speech: The history of an American Controversy*. Lincoln, London: University of Nebraska press.
37. *Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO)*. Ur. l. RS 50/2004. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3908> (28. avgust 2016).
38. *Zakonodaja.com*. Dostopno prek: <https://zakonodaja.com/> (30. avgust 2016).